

FORUMO
teatras

TURINYS

IŽANGA. Trumpai apie Forumo teatro metodą	4
UŽSIĖMIMŲ PROGRAMA	5
BENDROS REKOMENDACIJOS. UžsiėmimŲ vadovas	5
UŽSIĖMIMŲ STRUKTŪRA	
Ratas	6
Grupės taisyklės	6
Pasirengiamieji pratimai-žaidimai	6
Vertybių išsiaiškimas	6
Darbas mažose grupelėse	7
Džokeris	7
Skulptūros	7
Vaidybinės situacijos	7
UŽSIĖMIMŲ TEMOS IR PAVYZDŽIAI:	
1 ir 2 užsiėmimai. Socialinė nelygybė	8
3 užsiėmimas. Skurdas	8
4 užsiėmimas. Priklausomybę turinčių žmonių socialinis gyvenimas	9
5 ir 6 užsiėmimai. Smurto prevencija	10
7 užsiėmimas. Lyčių vaidmenys ir stereotipai	10
8 užsiėmimas. Diskriminacija dėl amžiaus	11
9 užsiėmimas. Žmonių, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, įtraukimas į visuomenę	12
10 užsiėmimas. Visuomeninis jaunimo aktyvumas	12
11 užsiėmimas. Kartų bendradarbiavimas	13
12 užsiėmimas. Sprendimų priėmimas (atstovavimas, pilietiškumas)	14
13 užsiėmimas. Jaunimo politika, atstovavimas	14
14 užsiėmimas. Savo tikslų siekimas, vystymasis paauglystėje	15
15 užsiėmimas. Diskriminacija dėl negalios	16
16 užsiėmimas. Diskriminacija dėl judėjimo negalios	16
17 užsiėmimas. Diskriminacija dėl regos ir klausos negalios	17
18 užsiėmimas. Diskriminacija dėl psichikos sutrikimų (depresija, valgymo sutrikimai)	18
19 užsiėmimas. Rasizmas (tautinės mažumos, etninė diskriminacija)	18
20 užsiėmimas. Etninė ir pilietinė tauta	19
21 užsiėmimas. Tautinės mažumos Lietuvoje	20
22 užsiėmimas. Rūkymo prevencija	20
23 užsiėmimas. Alkoholio vartojimo prevencija	21
24 užsiėmimas. Narkotikų vartojimo prevencija	22
25 užsiėmimas. Lytiškai plintančių ligų prevencija	22
A. BOAL LITERATŪROS SĄRAŠAS	23
Priedas Nr. 1. Žaidimai-pratimai grupės formavimui	24
Priedas Nr. 2. Žaidimai-pratimai mažose grupėse	31
Engiamųjų teatro metodas ir sklaida Europoje ir Lietuvoje	38

FORUMO TEATRO METODAS VAIKŲ IR JAUNIMO NEFORMALIAUS UGDYMO UŽSIĖMIMUOSE

Įžanga: trumpai apie Forumo teatro metodą

„Teatras yra žinojimo forma: jis galėtų ir turėtų būti priemonė visuomenei transformuoti. Teatras gali padėti mums sukurti savo ateitį, vietoj to, kad jos tiesiog lauktume.“

AUGUSTO BOAL

Trumpa forumo teatro istorija

Žymus teatro novatorius, brazilas Dr. Augusto Boal, XX a. 6-ajame dešimtmetyje pradėjo dirbti teatre „Arena Theatre“ San Paule. Norėdamas sužinoti žmonių nuomonę, jis po spektaklių visada rengdavo diskusijas. Vėliau iš to jis išvystė tokį metodą: spektaklio metu žiūrovai galėjo sustabdyti veiksmą ir siūlyti, kaip turėtų elgtis engiamas personažas. Kartą taip sustabdžius spektaklį, moteris iš publikos, bandžiusi paaiškinti, kaip turėtų elgtis engiamasis, buvo tokia susijaudinusi, kad pati užlipo ant scenos ir pademonstravo aktoriams, kaip tai turėtų atrodyti. Pasak Boal, šis momentas ir buvo didžiausia jo teatro transformacija. Taip gimė teatras, kuriame išnyko riba tarp aktoriaus ir žiūrovo. A. Boal teatras tapo praktiniu socialinio aktyvumo skatinimo pagrindu. Buvo sukurtas naujas teatrinis metodas „Forumo teatras“.

Būtent taip A. Boal gimė idėja, turėjusi padėti spręsti asmenines bei visuomenines problemas, padėti išsivaduoti iš įvairių priespaudos formų. Šiuo metodu siekiama padėti vienokį ar kitokį suvaržymą patiriantiems asmenims atsispirti diktatui ir kovoti prieš bet kokias išnaudojimo formas: rasizmą, seksizmą, homofobiją, smurtą ir kitokią diskriminaciją.

Metodo tikslas – mokyti, diskutuoti ir išreikšti savo poziciją, susijusią su pilietinėmis teisėmis, kultūra bei įvairiomis engimo formomis, naudojant teatro kalbą. Boal užsispyrimas ir sunkus darbas nutiesė kelią naujam įstatymui, kuriuo būtų apsaugotos nusikaltimų aukos bei vargingai gyvenantys asmenys Brazilijoje. Dėl to šalyje sparčiai ėmė kurtis organizacijos, kovojančios už žmonių teises.

VšĮ „Menų ir mokymo namai“ tapo Forumo teatro metodo taikymo Lietuvoje pradininkais. Šiai įstaigai priklauso ir Lietuvoje patentuotas vardas „Forumo teatras“.

Šis metodinis leidinys yra parengtas remiantis A. Boal sukurtu Engiamųjų teatro metodu, kuris šiek tiek transformuojamas, siekiant pritaikyti jį darbui su vaikais ir jaunimu neformalaus ugdymo srityje Lietuvos mokyklose.

Leidinys parengtas taip, kad juo galėtų naudotis ir vaikai, ir mokytojai, ir jaunimo lyderiai ar bendraminčių grupės.

Kaip suvokti žodžius – Forumo teatras?

Forumai – tai diskusija.

Teatras – jausmai, išgyvenimai, stebėjimas, bendravimas, klausymasis...

Forumo teatro metodas į diskusiją įsitraukti leidžia kiekvienam dalyviui, nes užsiėmimų metu dažniausiai yra paliečiamos visiems artimos temos, minimos realiai kada nors išgyventos situacijos. Metodas remiasi žaidimo principais, tad, priklausomai nuo temos bei problemos, dalyviai gali nevaržomai atsiverti, kurti dialogą arba diskusiją.

Pagrindinis Forumo teatro uždavinys – pasiekti, kad žmonės kalbėtųsi, diskutuotų, ieškotų ir siūlytų problemų sprendimo būdus.

Tai yra **veiksmo** teatras, kuriame būtinas aštrus konfliktas, vyrauja aiški vidinė ir išorinė priespauda. Pabaiga čia visada būna liūdna, tačiau tai skatina įsijausti, nesutikti, diskutuoti, spręsti ir svarbiausia – nelikti abejingiems.

Štai nuo čia ir prasideda pagrindinio veikėjo – **žiūrovo** – vaidmuo: jis gali keisti situaciją, gali liūdną baigtį pakeisti laiminga ar bent nors kiek pozityvia. Dalyviai išmoksta žvelgti į save iš šalies.

„Teatras – menas žiūrėti į save.“

AUGUSTO BOAL

Kuo ypatingas Forumo teatras?

Forumo teatras tai metodas, kurio paskirtis – išryškinti problemas taip, kad žiūrovai susimąstytų ir imtųsi jas spręsti. Tai problemų, kuriose dominuoja išorinė ir vidinė spriedžia, ignoravimas ar kitoks destruktivus ir neigiamas elgesys, sprendimo būdas, o kartu ir mokymasis, kurį galima nusakyti paprastais žodžiais – „Aš žiūriu ir matau, aš girdžiu ir žinau, aš darau ir suprantu.“

Forumo teatras – tai teatras be sienos tarp aktorių ir publikos, kuriame žiūrovai gali klausinėti personažų apie juos pačius, arba to, kodėl jie vienaip ar kitaip elgiasi, o džokeris (savotiškas teatro vedėjas) nuolat palaiko ryšį su publika ir aktoriais. Tai teatras, kuriame publika kviečiama diskutuoti ar net tapti aktoriais, o vaidinimai kartojami po keletą kartų ir, atsižvelgus į publikos pasiūlymus, kaskart turintys vis kitokią baigtį. Tai teatras, kuriame naudojama technika skatina empatiją, įsijautimą vieno į kitą.

Metodo autorius A. Boal atsisako visų įprastam teatrui būdingų taisyklių, o spektaklį vadina užsiėmimu. Tai pratimų ir žaidimų sistema, žadinanti saviraišką ir leidžianti prabilti žmonėms, kurie iki tol buvo priversti tylėti arba tiesiog bijojo būti savimi bendraudami su kitais. Šis metodas užsiėmimų metu skatina mokytis per savo pačių patirtį, dalintis ta patirtimi, gerbti ir vertinti vieni kitų nuomonę ir gyvenimus kaip didžiausią turtą.

UŽSIĖMIMŲ PROGRAMA

Programa sudaryta 50 val. neformalaus ugdymo užsiėmimams vaikų ar jaunimo grupėse

Užsiėmimų metu formuojama asmenybė ir lavinami įgūdžiai:

- Tobulinamas bendravimas.
- Mokomasi žiūrėti.
- Išmokstama padėti žmonėms išvengti emocinio streso.
- Išmokstama spręsti konfliktus ir sunkumus.
- Išmokstama įžvelgti dažnai atsikartojančias problemas.
- Išsiugdomas gebėjimas pamatyti sunkumus prieš jiems išskylant.
- Išmokstama priimti sprendimus – keisti susiklosčiusią situaciją kolektyve, šeimoje ar tarp draugų.
- Išlavinamas aukštas tarpusavio supratimo jausmas.
- Išmokstama nugalėti įtampą, išsprendžiant konfliktišką situaciją.
- Ugdomos pilietinės, tautinės ir socialinės kompetencijos

BENDROS REKOMENDACIJOS

Užsiėmimų vadovas

Nesvarbu ką jis daro, svarbu – kaip daro. Užsiėmimų vadovas yra grupės bendravimo vystymo tarpininkas. Jis gali būti ekspertas, tačiau jeigu užsidės tokią kaukę, iškart sukurs nepasitikėjamą skleidžiantį atstumą ir atsakomybė teks grupės lyderiui. Be kaukės jis gali jaustis netvirtai ir nesaugiai, bet išsakydamas, kaip jaučiasi, padės sau ir kitiems atsipalaiduoti. Pvz.: „Jūsų yra daug, mes pirmą kartą mokomės Forumo teatro ir aš gerokai jaudinuosi...“ Jeigu dalyviai mano, kad asmuo ekspertas, tai nuslopina savo kūrybinį potencialą. Juos lengvai pagaus įprasta pasyvi mokymosi būsena, kai tikimasi, kad kas nors suteiks žinių, ir nebetikima, kad kiekvienas turi kuo prisidėti ir ką pasiūlyti. Užsiėmimų vadovo užduotis sukurti tokią mokymosi aplinką, kurioje visi lygiai dalijasi žiniomis ir patirtimi.

Užsiėmimų vadovas neteisias. Reikia susidaryti nuostatą neteisti ir be išlygų žvelgti į žmones. Aišku, kad tai nelengva, kadangi visi mes turime vienokių ar kitokių išankstinių nuostatų. Todėl reikia stengtis, kad jos netrukdytų.

Svarbu neužmiršti savo kūno kalbos ir veido išraiškos. Vadovo mimikos ar gestų sustiprintas neigiamas pasakymas arba bloga nuotaika dalyvius nutildys: šie manys, kad jų nuomonės yra nuobodžios, netikusios, nesvarbios, vaikiškos ir pan.

Dalyviai turėtų jaustis neteisiamis, tačiau tai nereiškia, kad vadovas turi toleruoti destruktivų elgesį ir požiūrį. Reikėtų nepamiršti atskirti žmogų nuo jo elgesio. Vadovas mažiau reiškia savo nuomonę, daugiau klausinėja, provokuoja diskusijai ir išklauso dalyvių. Pastarieji turi žinoti, kaip jiems reikia elgtis vienu ar kitu atveju, todėl būtina kartu sukurti grupės taisykles.

UŽSIĖMIMŲ STRUKTŪRA

Rekomenduojame, kad kiekvienas užsiėmimas susidarytų iš tokių dalių:

- rato;
- grupės taisyklių kūrimo;
- pasirengiamųjų pratimų-žaidimų;
- vertybių išsiaiškinimo;
- darbo mažose grupelėse;
- džokerio (vedėjo) išrinkimo;
- skulptūrų kūrimo pagal numatytas temas grupelėse;
- vaidybinių situacijų kūrimo grupelėse pagal numatytas temas;
- refleksijos rate – užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimo.

Dalių paaiškinimai

Ratas

Darbas turėtų prasidėti susėdant ratu. Tai suteikia grupei vienodą kvėpavimo ritmą. Ratas padeda darbo saugumo atžvilgiu ir nuteikia refleksijai. Iš rato užsiėmimai perkeliama į erdvę, kurioje žaidimais dalyviai skatinami koncentruoti dėmesį į tai, kas vyksta čia ir dabar ir neleidžia susitelkti vien ties savimi.

Ratas – tai:

- Dialogo erdvė, kurioje ugdomi klausymo įgūdžiai.
- Malonumas būti erdvėje, kuri yra paremta lygiateisiškumu ir nėra hierarchinė.
- Metafora susirinkimams prie laužo, kad susišildytume, kad būtų gera, saugu.
- Pojūtis erdvės, kuri primena valgymą kartu, kai žmogus performuoja savo godumą ir išmoksta rūpintis ir dalintis su kitais.
- Aplinka, kuri paskatina dalyvius būti dėmesingus ir neįsitempusius bendraujant.
- Bendruomenė, kurioje kiekvienas, kas nori, gali būti išgirstas, pamatytas ir žinomas.
- Galimybė turėti akių kontaktą su visais.
- Visumos simbolis.
- Saugi erdvė be fizinių barjerų (pvz., suolų), tačiau su aiškiais ribomis.
- Rami erdvė, skatinanti susikaupimą ir savirefleksiją.
- Galimybė tyrinėti kitų požiūrius.
- Vieta, kurioje galima atpažinti jausmus ir juos įvardinti.
- Rato erdvė yra irgi idealas siekiant bendrų grupės susitarimų.

Grupės taisyklės

Kiekviena grupė bendrai susikuria savo taisykles. Sutarties pavyzdys:

- svarbu klausyti kiekvieno žmogaus, kai jis kalba;
- būti maloniam kitiems, nieko nežeminti;
- garantuoti konfidencialumą;
- būti sąžiningam;
- prisiimti atsakomybę už tai, ką darai ir sakai;
- išsakant savo nuomonę vartoti žodžius „Aš manau, kad...“;
- nenaudoti mobiliųjų telefonų užsiėmimų metu;
- neveluoti.

Pasirengiamieji pratimai-žaidimai

Pasirengiamieji pratimai-žaidimai yra nepamainomi bendravimo „ledlaužiai“, skatinantys komandos formavimąsi ir kooperaciją, dėmesį juslėms, gerinantys kinestetinį vystymąsi, koordinaciją, atidumą, lavinantys vaizduotę ir t.t. Jie skirti ne tik susipažinimui, vieniems kitų pajautimui, pasitikėjimo didinimui, susikaupimui, bet ir energijai grupei kontroliuoti.

Žaidžiant labai svarbi energijos vadyba, ypač – energijos intensyvumo, tinkamo jos lygio nustatymas ir palaikymas. Pavyzdžiui, reikia atsižvelgti į tai, kad sveikų vaikų poreikiai yra kitokie nei turinčiųjų negalią arba tai, kad energingumas bus vienoks prieš pietus ir kitoks po jų. Būtent šiais atvejais reikėtų išsiugdyti nuojautą, kaip kaitaliooti intensyvius žaidimus su tais, kurie energijos reikalauja mažiau. Humoras, ir ypač juokas, sužadina energiją, o per ilgos šnekos slopina. Tam, kad būtų pasiekta pusiausvyra, reikalingi energijos palaikymo pratimai. Mažiau kalbėkite, daugiau gestikuliuokite, vartokite paprastus žodžius. Tada dalyviai daugiau įsitrauks. Vien apkabinę ar draugiškai patapšnoję per petį, pakelkite dalyvio nuotaiką. Teigiami gestai geriausiai žadina energiją. Pradedant dirbti su grupe, reikia „pramušti ledą“ ir imti draugiškai bendrauti. Tam ir skirti energijos žaidimai-pratimai.

Vertybių išsiaiškinimas

Vertybių išsiaiškinimas yra puikus būdas formuoti komandą, išsikelti uždavinius ir gerinti atmosferą grupėje. Tam reikės pasigaminti korteles su užrašais, kurias per vertybių išsiaiškinimą išdėliosite ant grindų ar pakabinsite skirtingose patalpos vietose taip, kad sakant teiginį dalyviai galėtų pasirinkti, prie kurios kortelės atsistoti:

VISIŠKAI TAIP	VISIŠKAI NE
GALBŪT TAIP	GALBŪT NE
TAIP, BET...	NE, BET...
TAIP	NE

Vertybių išsiaiškinimo tikslai:

- Paruošti pozicijas ir suprasti dalyvių požiūrius. Išsiaiškinti kiekvieno dalyvaujančio požiūrį į įvairius socialinius ir kt. reiškinius.
- Treniruotis reikšti nuomonę (neužgožti kito, aiškiai motyvuoti, išklausti ir gerbti kito nuomonę).
- Svarbūs žodžiai: motyvuoti, klausytis, gerbti.

Vertybių išsiaiškinimo taisyklės:

- Gerbti vieniems kitus.
- Niekada nekritikuoti kitų nuomonės arba žmogaus, keičiančio savo nuomonę.
- Kalbėti už save pradedant sakinį žodžiais: „Aš manau...“
- Nesiekti nutraukti diskusijos.
- Svarbūs žodžiai: Aš manau...
- Vertybių išsiaiškinimo charakteristikos:
- Laisvė pasirinkti suvaidinti kokią situaciją, kokią norite.
- Pasirinkimai, kuriais visi patenkinti.
- Pasirinkimas atlikti veiksmus, kurie būtų pakartoti scenoje, siekiant spręsti problemą.

Darbas mažose grupelėse

Grupė suskirstoma į kelias mažas grupes (po 5 dalyvius). Geriausia suskirstymui taikyti išsiskaičiavimą, kad kiekvieną kartą grupelės nariai keistųsi, kuo daugiau bendrautų tarpusavyje ir geriau pažintų vieni kitus. Tam taip pat yra skiriami pratimai-žaidimai mažoms grupelėms.

Džokeris

A. Boal pavartojo žodį džokeris (joker), žinomą iš kortų žaidimo. Tai korta, kuri nepriklauso prie jokios grupės ir gali žaidimą pakreipti įvairiomis linkmėmis priklausomai nuo jo pobūdžio. Tad džokeris – tai užsiėmimo ar spektaklio vedėjas, kuris nepalaiko nė vienos pusės, o tik stengiasi sukelti vienkias ar kitokias dalyvių reakcijas, moderuoti veiklos kryptis. Džokeris taip pat yra atsakingas už spektaklio ar užsiėmimo metu kuriamą atmosferą, taisykles bei dalyvaujančių asmenų įsitraukimo lygį. Galima jį pavadinti ir moderatoriumi.

Forumo teatrui vadovauja džokeris, kuris privalo:

- būti suinteresuotas vadovauti veiksmui;
- „apšildyti“ publiką;
- paaiškinti taisykles;
- pristatyti aplinkybes ir veikiančius asmenis;
- paskatinti auditoriją dalyvauti;
- padėkoti sudalyvavusiems žmonėms;
- nereikšti savo asmeninės nuomonės;
- nutraukti nesibaigiančias diskusijas;
- apibendrinti suvaidintą situaciją kartu su žiūrovais ir aktoriais.

Džokerio raktinės frazės vedant diskusiją:

- Ar tai, ką matėte scenoje esate patyrę ar matę gyvenime?
- Kokią matote problemą ar kelias problemas?
- Ar jums aiški matyta situacija? Ar viską supratote? Galbūt norite paklausinti personažų, kodėl jie taip elgiasi?
- Kas šioje situacijoje „skriaudėjas“, „auka“, „neutralieji asmenys“? Kodėl?
- Kokie pasiūlymai? Ką galima pakeisti šioje situacijoje?
- Ką turi padaryti kitaip „auka“, „neutralieji“, kad situacija pasikeistų į gerą?
- Ar norėtumėte suvaidinti vietoj kurio nors personažo ir pakeisti situaciją?

Skulptūros

Pagrindinis tikslas – kuriant vaizdus spręsti visuomenines bei asmenines problemas ir neutralizuoti skriaudėjo vaidmenį. Dalyviai sukuria skulptūrą, kurioje atsispindi konfliktinė situacija, aiškios skriaudėjo bei aukos figūros, tačiau vaizdinys nėra aiškiai apibrėžiamas, paaiškinamas. Diskusijos metu žiūrovai patys turi pamatyti konfliktinę situaciją bei pateikti geriausią, jų manymu, sprendimą. Po diskusijų eina vaidmenų pasikeitimai atsižvelgiant į pasiūlytus problemos sprendimo būdus. Žiūrovai stoja vietoje aktorių, bandydami išvengti konfliktinės situacijos.

Vaidybinės situacijos

„Rėmai“:

- vaidinamoje istorijoje turi išryškėti aiškiai pastebimas konfliktas;
- vaidinama scena neturėtų viršyti 5 minučių;
- scenoje turi būti aiškūs: kenkėjas (skriaudėjas), nukentėjęs (auka) ir neutralieji;
- scena visada turi blogą pabaigą, priespauda turi būti akivaizdi.

Tikslai:

- Paversti žiūrovą iš pasyvaus į lemiantį veikėją, kuris pats diskutuoja ir sprendžia scenoje matytą problemą; sugalvoti būdų kaip prakalbinti žiūrovą. (Visa tai turėtų padaryti džokeris.)
- Suteikti šansą sustiprėti psichologiškai; mokytis žiūrėti.
- Suteikti viltį ir nuostatą, kad priespauda gali būti nutraukta. Situacijos vaidinamos tiek kartų, kiek reikia, kad žiūrovas taptų patenkintas jos baigtimi.

Veikėjai ir jų funkcijos:

- kenkėjas (skriaudėjas) – atskleisti priespaudą (problemą);
- nukentėjęs (auka) – atskleisti priespaudą (problemą);
- neutralieji – buvę neutralūs pradžioje, pamažu turėtų įsitraukti į konfliktą;
- džokeris – „tiltas“ tarp aktorių ir žiūrovų.

Užsiėmimo organizavimas:

- leiskite kiekvienam pasisakyti diskutuojama tema;
- išbandykite kelias idėjas;
- leiskite kiekvienam pasirinkti, ar nori dalyvauti ir kaip;
- niekada nevaidinkite savęs ir viskam duokite netikus vardus;
- nebijokite vaidinti meniniu sceniniu stiliumi;
- prisiminkite užsiėmimo struktūrą;
- vystykite veiksmą ir istoriją scenoje, venkite monotonijos viso vaidinimo metu;
- laikykitės vienos aplinkybės, kuria vyks vaidinamos istorijos veiksmas;
- forumo etiudas turi būti pakartojamas nors vieną kartą.

Kas lemia vaidinimų veiksmingumą:

- aštrus konfliktas;
- aiškiai pastebima priespauda;
- įsitraukimas;
- akivaizdžiai bloga pabaiga;
- aktuali tema.

UŽSIĖMIMŲ TEMOS IR PAVYZDŽIAI

1 ir 2 užsiėmimai

Tema

Socialinė nelygybė

- Ratas**

Susipažinimas – vadovo ir kiekvieno dalyvio prisistatymas.
Pokalbis dienos tema.
Sukuriamos grupės taisyklės (gerai būtų jas užrašyti).

- Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- Skurdas ir socialinė nelygybė egzistuoja tik trečiojo pasaulio šalyse, Europos sąjungoje jos beveik nėra.
- Socialinė ir ekonominė mokinio padėtis daro įtaką jo žinių vertinimui pažymiais.
- Socialinę padėtį nurodo žmogaus rūbai ir mobilusis telefonas, kuo jie naujesni, tuo jų šeimininkas labiau gerbiamas.
- Nemokamai maitinimą mokykloje gaunantys vaikai turėtų valgyti skirtingu laiku nuo susimokančiųjų už pietus.
- Mokytojai – vieno žemiausių socialinio sluoksnio atstovai.
- Mokyklose skiriama per mažai dėmesio skirtingų socialinių grupių integracijai.
- Socialinės rizikos grupės moksleiviai turėtų mokytis atskirose mokyklose ar bent jau atskirose klasėse.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Socialinė nelygybė	Mokyklos valgykla	Klasės mokiniai, naujokas, auklėtoja	Klasės lyderis	Naujokas	Auklėtoja

- Šeimos ekonominis ir socialinis statusas turi tiesioginės įtakos sėkmingam moksleivio mokymuisi ir lyderystei.
- Mokiniai dažniausiai bendrauja tik su savo socialinės grupės nariais
- Kontaktai tarp skirtingų moksleivių socialinių grupių vyksta tik „iš reikalo“ ir tik dėl mokyklos darbuotojų pastangų.

- Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- Džokerio išsirinkimas**

- Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Apgavystė	gatvėje
-----------	---------

- Vaidybinė situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

3 užsiėmimas

Tema

Skurdas

- Ratas**

Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

- Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- Didžioji dalis vaikų dėl skurdo mokykloje patiria patyčias.
- Mokytojai dažnai yra neigiamai nusiteikę prieš vaikus iš skurstančių šeimų.
- Skurdas daro įtaką mokymosi rezultatams (nuo jo priklauso mokinio lankomumas, galimybė turėti korepetitorių ir pan.).
- Turtingų šeimų vaikai mėgsta tyčiotis iš skurdą patiriančiųjų.
- Daugelis vaikų, gaunančių nemokamą maitinimą mokykloje, slepia šį faktą nuo kitų moksleivių, kad išvengtų patyčių.
- Mokytojai nesigilina į mokinių turtingą padėtį ir jų

galimybes įsigyti mokymuisi reikalingų priemonių ar vykti į ekskursijas.

- Skurdą patiriantys vaikai gali užsidirbti atostogų metu.
- Skurde užaugę vaikai tampa agresyviais jaunuoliais.
- Skurdas yra paveldimas, iš jo neįmanoma išsikaupti.
- Pagrindinės skurdo priežastys – tinginystė ir alkoholis.

• Darbas mažose grupelėse

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Skurdas	Sporto salė	Klasės mokiniai, kūno kultūros mokytojas	Kūno kultūros mokytojas	Mokinys	Bendraklasiiai

• Džokerio išsirinkimas

• Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse

Pavyzdys

Diskriminacija	klasėje
----------------	---------

• Vaidybinų situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

4 užsiėmimas

Tema

Priklausomybę turinčių žmonių socialinis gyvenimas

• Ratas

Pokalbis dienos tema.

Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

• Pratimai-žaidimai

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

• Vertybių išsiaiškinimas

Teiginiai diskusijai:

- Nebevartojančius narkomanus galima atpažinti iš tolo.
- Nebevartojančios narkomanai nenori integruotis į visuomenę ir atsistoti ant kojų.
- Nebevartojančių narkomanų ir alkoholikų integracijai valstybė skiria per mažai lėšų.
- Nenorėčiau gyventi šalia nebevartojančių narkomanų ar alkoholikų.
- Priklausomybę turintis asmuo niekada netaps geru darbuotoju.
- Priklausomybę turinčiam asmeniui gali padėti tik stiprus tikėjimas ir noras keistis.
- Režimas ir drausmė – pagrindinės priemonės, padedančios atsisakyti priklausomybių.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Priklausomybę turinčių žmonių socialinis gyvenimas	Parduotuvė	Pardavėjas (nebevartojančias narkomanas), jaunuolių grupė, pirkėjai	Jaunuolis iš grupės	Pardavėjas	Pirkėjai

- Priklausomybes turinčius asmenis reikia izoliuoti.
- Išbristi iš kvaišalų liūno yra tik pusė darbo, antroji, dažnai net sunkesnė, yra susirasti pajamų šaltinį, būstą, sukurti šeimą.
- Reabilitacijos centrai – pinigų švaistymas, iš jų išėję asmenys vėl griebiasi svaigalų.

• Darbas mažose grupelėse

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

• Džokerio išsirinkimas

• Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse

Pavyzdys

Netolerancija	darbo vietoje
---------------	---------------

• Vaidybinų situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas..

5 ir 6 užsiėmimai

Tema Smurto prevencija

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.
  - **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.
  - **Vertybių išsiaiškinimas**
- Lengvas smurtas šeimoje yra visuomenės toleruojamas dalykas.
  - Patyčios – tai nauja bendravimo forma.
  - Smurtas ir patyčios – televizijos ir interneto formuojamos kultūros dalis.
  - **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

Teiginiai diskusijai:

- Neįsivaizduoju mokyklos be smurto ir patyčių.
- Prieš smurtą galima kovoti tik smurtu.
- Psichologinis ir fizinis smurtas mokyklose prasideda pradinėse klasėse.
- Fiziškai ir emociškai mokyklose smurtauja ir mokytojai.
- Patyčių ir smurto mokyklose nugalėti neįmanoma – jis buvo, yra ir bus.
- Apie smurtą ir patyčias mokyklose daug šnekama, tačiau konkrečių rezultatų nėra.
- Patyčios ir smurtas užgrūdina vaiką ir parengia jį tolesniam gyvenimui.

• Džokerio išsirikimas

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Patyčios	mokykloje
----------	-----------

- **Vaidybinių situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**
- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Smurto prevencija	Namai	Tėvas, mama, vyresnis brolis, sesuo	mama	Sesuo	Tėvas, brolis

7 užsiėmimas

Tema Lyčių vaidmenys ir stereotipai

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.
  - **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.
  - **Vertybių išsiaiškinimas**
- Vyrai neverkia, nes jie stiprūs.
  - Vyras yra gynėjas, agresyvus ir bebaimis kovotojas, o moteris priklausoma nuo jo, pasyvi, baili.
  - Svarbiausios tikro vyro savybės yra sugebėjimas uždirbti pinigų, atlikti vyriškus buitines, techninius darbus, vaikų aprūpinimas bei savo moters globojimas.
  - Moteriai, siekiančiai karjeros, labai dažnai sunku suderinti tris vaidmenis – žmonos, mamos ir darbuotojos.
  - Vyras labiau sugeba vadovauti kolektyvui negu moteris, jis yra geresnis lyderis.
  - Egzistuoja vyriškos ir moteriškos specialybės.
  - Moteris uždirba mažiau nei vyrai, net jei dirba tą patį darbą.
  - Moteris nėra silpnoji lytis, jos geba pačios spręsti problemas ir pasiekti užsibrėžtus tikslus.
- #### Teiginiai diskusijai:
- Vyras turi išlaikyti šeimą, o moteris rūpintis namų ruoša ir vaikais.

- Stereotipai apie lyčių vaidmenis formuojami nuo vaikystės: mergaitėm perkamos lėlės, o berniukams – mašinėlės.

- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Džokerio išsirinkimas**

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Lyčių vaidmenys ir stereotipai	Vaikų darželis	Vaikų grupė, auklėtoja, šeimininkė	Auklėtoja	Mergaitė, norinti žaisti su mašinėle	Šeimininkė, kiti vaikai

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Žeminimas	šeimoje
-----------	---------

- **Vaidybinų situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

8 užsiėmimas

Tema

Diskriminacija dėl amžiaus

- **Ratas**

Pokalbis dienos tema.

Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- Jauniems ir vidutinio amžiaus žmonėms lengviau susirasti darbą nei vyresnio amžiaus specialistams.
- Ką tik baigusiems aukštąjį mokslą absolventams sunku susirasti darbą dėl patirties stokos
- Tėvai diskriminuoja dėl amžiaus vaikus neleidami jų į vakarėlį, nes paaugliai, anot tėvų, dar per jauni.
- Vyresni žmonės jaučiasi labiau diskriminuojami nei jauni.
- Ryškiausiai diskriminacija dėl amžiaus pasireiškia nepriimant asmens į darbą, mokant jam menkesnį darbo užmokestį.
- Draudimo bendrovės turi teisę atsisakyti apdrausti nuo nelaimingų atsitikimų žmones, vyresnius nei 60 metų.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Diskriminacija dėl amžiaus	Biuras, pokalbis dėl darbo	Darbdavys, absolventas, dar vienas kandidatas	Darbdavys	Absolventas	Kitas kandidatas

- Bankai elgiasi teisingai, neduodami kredito pensininkams.
- Frazė „Aš esu pensininkas ir man jau nieko nebereikia“ atspindi senų žmonių nuostatas ir susitaikymą su diskriminacija dėl amžiaus.
- Visi Lietuvos pensininkai vargšai ir pesimistai.
- Aš bijau senatvės.

- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Džokerio išsirinkimas**

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Močiutė	kieme
---------	-------

- **Vaidybinų situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

9 užsiėmimas

Tema

Žmonių, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, įtraukimas į visuomenę

- **Ratas**

Pokalbis dienos tema.

Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- Nors kartą kalėjęs asmuo anksčiau ar vėliau vėl atsi-durs kalėjime.
- Buvusius kalinius reikia ne tik kontroliuoti, bet ir inte-gruoti juos į visuomenę.
- Nesulaukę paramos iš visuomenės, buvę nuteistieji vėl daro nusikaltimus.
- Buvusį kalinį išduoda tatuiruotės.
- Valstybei reikia keisti baudžiamąjį kodeksą ir už pirmą kartą padarytus nesunkius nusikaltimus nesodinti į kalėjimą, o skirti baudas ir viešuosius darbus.
- Išėjęs į laisvę, kalinys patenka į gana nepalankiai jo atžvilgiu nusiteikusių aplinką ir sunkiai adaptuojasi;
- Teisti nepilnamečių negalima, tėvai turi atsakyti už savo vaikų padarytus nusikaltimus.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Žmonių, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, įtraukimas į visuomenę	Stadionas	Žolę pjaunantis jaunas vyras (buvęs nuteistasis), prie stadiono gyvenan-tys kaimynai, krepšinį žaidžiantys vaikai	Kaimynas	Nuteistasis	Kiti kaimynai ir vaikai

- Keletą metų sėdėjęs kalėjime ir bendravęs tik su kitais kaliniais, išėjęs į laisvę nuteistasis nebemoka normaliai bendrauti su aplinkiniais.
- Buvę kaliniai labai agresyvūs, lengvai išprovokuojami ir nesugeba spręsti konfliktų kita forma nei smurtas.
- Išėjus iš įkalinimo įstaigos darbą susirasti praktiškai neįmanoma.

- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Džokerio išsirinkimas**

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Vagystė	autobuse
---------	----------

- **Vaidybinų situacijų kūrimas grupelėse pagal nu-matytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

10 užsiėmimas

Tema

Visuomeninis jaunimo aktyvumas

- **Ratas**

Pokalbis dienos tema.

Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- Jaunam visi keliai atviri.
- Savivaldybėse esantys jaunimo reikalų skyriai neturi jokios realios galios ir nieko nedaro.
- Jaunimo problemas sprendžia suaugusieji.
- Kuo daugiau jaunų žmonių įsitraukia į politinę veiklą, tuo jaunimas tampa stipresnis, o jo balsas – kur kas svaresnis.
- Vienas iš būdų įsitraukti į jaunimo politikos procesą yra veikla jaunimo organizacijose – tiek politinėse, tiek nepolitinėse.

- Savanoriais tampa jaunuoliai, neturintys jokių talentų arba pinigų kitai mėgstamai veiklai ar užsiėmimams lankyti.
- Veikdamas jaunimo organizacijoje kaip savanoris, jaunas žmogus įvairiapusėškai tobulėja.
- Politinės jaunimo organizacijos sukurtos politikų ir kitų visuomenės „elito“ atstovų vaikams.
- Jaunimo emigracija yra susijusi su didele jaunimo bedarbyste.
- Jaunimo balsas yra retai kada išgirstamas politikų ir visuomenės veikėjų.
- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Visuomeninis jaunimo aktyvumas	Parkas	Jaunuolių grupė, inkilą keliantis savanoris	Jaunuolis iš grupės	Savanoris	Kiti jaunuoliai

Džokerio išsirinkimas

Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse

Pavyzdys

Nedrašaus mokinio	iniciatyvos slopinimas
-------------------	------------------------

Vaidybinė situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas

Refleksija rate. Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

11 užsiėmimas

Tema

Kartų bendradarbiavimas

Ratas

Pokalbis dienos tema.

Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

Pratimai-žaidimai

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

Vertybių išsiaiškinimas

Teiginiai diskusijai:

- Bendraudami su vaikais ir anūkais seneliai turi galimybę pasidalinti gyvenimo patirtimi, būti su-prasti, išklaudyti ir reikalingi.
- Bendravimas tarp skirtingų kartų atstovų neįmanomas dėl skirtingų požiūrių ir vertybių.
- Pagarba vyresniajai kartai egzistuoja daugiausia Rytų šalyse.
- Stengiuosi būti paslaugus ir mandagus su senais žmonėmis, kad ir su manim senatvėje elgtusi pagarbiai.
- Seni žmonės gali tik mokyti jaunos, bet negali nieko išmokyti iš jų.
- Skirtingos kartos būna solidarios tik iškilus bendram pavojui, pvz.: 1991 metų įvykių, partizaninių kovų, trėmimų metu ir pan.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Kartų bendradarbiavimas	Mokytojų kambarys, šimtadienio organizavimas	Pavaduotoja, mokytoja, trys mokiniai	Pavaduotoja	Vienas iš mokinių	Mokytoja, kiti mokiniai

- Anūku priežiūra yra pagrindinė senelių pagalba jaunoms šeimoms šiais laikais.
- Seni žmonės nuobodūs, nes kalba tik apie savo bėdas, ligas ir mažas pensijas.
- Jauniems žmonėms per sunku rūpintis ir savo vaikais, ir seneliais.
- Bendradarbiavimas tarp skirtingų kartų vyksta tik šeimose.

Darbas mažose grupelėse

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

Džokerio išsirinkimas

Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse

Pavyzdys

Pinigų reikalaujantis	anūkas
-----------------------	--------

Vaidybinė situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas

Refleksija rate. Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

12 užsiėmimas

Tema

Sprendimų priėmimas (atstovavimas, pilietiškumas)

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.
- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.
- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:
  - Visas mūsų gyvenimas susideda iš problemų ir sprendimų, kuriuos mes priimame (arba nepriimame), kad įveiktume tas problemas.
  - Pilietiškumas – pareigų atlikimas savo valstybei – dalyvavimas balsavimuose, karinė tarnyba, pagarba valstybės simboliams.
  - Pilietiškumas – tai įsipareigojimas, atsakomybės prisiėmimas už save ir bendruomenę, su kuria tapatiniesi.
  - Tautiškumas ir patriotiškumas – įsipareigojimas valstybei.
  - Pilietiškumas – įsipareigojimas politinei bendruomenei, demokratinei santvarkai.
  - Pilietiškumas neatsiranda savaime, jį reikia išsiugdyti.
  - Tarp patriotiškumo ir nacionalizmo vienas žingsnelis.
- Lietuvoje pilietiškai gali būti tik lietuviai.
- Manau, kad aš esu pakankamai pilietiškas.
- Gyvenime reikia siekti, kad mintys būtų teisingos, darbai – naudingi visuomenei, o žodžiuose niekada nebūtų melo.
- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.
- **Džokerio išsirinkimas**
- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Skurstantis žmogus	apgaulė rinkimuose
--------------------	--------------------

- **Vaidybinių situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**
- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Sprendimų priėmimas	Mokykla, klasės valandėlė	Buvęs partizanas (senukas), mokytoja, klasė	Klasės lyderis	Buvęs partizanas	Mokytoja, kiti mokiniai

13 užsiėmimas

Tema

Jaunimo politika, atstovavimas

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.
- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.
- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:
  - Jaunimo dalyvavimas politikoje prasideda nuo mokyklų savivaldų.
  - Mokyklos savivaldoje gali atstovauti tik pirmūnai ir mokytojų numylėtiniai.
  - Nereikėtų apsiriboti vien tik galvojuimu apie savo interesus.
  - Atstovavimo jaunimo interesams geriausiai išmokstama ne seminaruose ar mokymuose, bet praktiškai dirbant tokį darbą.
  - Jaunimo politika turi būti siekiama sudaryti sąlygas jauniems žmonėms mokytis iš patirties ir eksperimentuoti.

- Aš žinau apie jaunimo galimybes dalyvauti politinėje veikloje.
- Dalyvavimas politinėje veikloje man nepadės susitvarkyti gyvenimo ateityje.
- Jaunimas yra liberalesnis, labiau palaiko ekonomikos reformas, atviresnis kultūriniam pokyčiams, tolerantiškesnis naujoms įtakoms ir patirčiai nei prieš 10 metų.
- Mokinių parlamentas – tai vaikų grupė, žaidžianti politiką ir nedaranti realios įtakos.
- Aš mielai įsijungčiau į jaunimo politines veiklas.
- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Jaunimo politika	Klasė, pertrauka	Mokinių savivaldos narė, kiti bendraklasiai	Klasės lyderis	Savivaldos narė	Kiti mokiniai

- **Džokerio išsirinkimas**
- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Nepasitikėjimas	jaunimo grupė
-----------------	---------------

- **Vaidybinų situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**
- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

14 užsiėmimas

Tema

Savo tikslų siekimas, vystymasis paauglystėje

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- Žmogaus elgesį formuoja jo tikslai ir gyvenimo uždaviniai.
- Aš žinau, ko aš noriu, bet nežinau, kaip tą pasiekti.
- Aš žinau, ko noriu, kaip tą pasiekti, bet tingiu pradėti tai daryti dabar;
- Kasdieninis tėvų rūpinimasis manimi (maisto gamyba, skalbimas, rūbų pirkimas ir kt.) stabdo mano savarankiškumo vystymąsi.
- Per muziką, šokį, dailę ar kitą meno sritį man yra lengviausia išreikšti savo požiūrį ir vertybes.
- Paauglystė – tai laikas, kai asmuo bando priešintis gyvendamas kitaip nei jį mokė;
- Aš moku planuoti savo laisvą laiką ir skiriu jį man

naudingiems užsiėmimams.

- Paaugliai vis labiau suvokia ir savo atsakomybę bei būtinybę atsiskirti nuo juos globojančių suaugusiųjų, tapti individualiomis savarankiškoms asmenybėmis.
- Paauglys išgyvena pastovų stresą.
- Paauglystėje draugai tampa svarbesni už tėvus.

- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Džokerio išsirinkimas**
- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Nuobodus laisvalaikis	draugai
-----------------------	---------

- **Vaidybinų situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**
- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Paauglystės krizė	Diskoteka	Jaunuolių grupė, gotas, diskotekos budintis	Diskotekos budintis	Gotas	Jaunuoliai

15 užsiėmimas

Tema Diskriminacija dėl negalios

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- Neįgalūs yra visavertis darbuotojas.
- Neįgalieji paprastai turi menką išsilavinimą ir neturi arba yra praradę profesinę kvalifikaciją.
- Neįgaliojo poreikiai yra visiškai kitokie nei sveiką žmogaus.
- Neįgalieji – valstybės išlaikytiniai.
- Neįgalieji yra puikūs darbuotojai, nes kitaip nei daugelis sveikųjų jie labiau vertina savo darbą ir jį atlieka kokybiškiau.
- Neįgalieji negali gyventi visaverčio gyvenimo.
- Neįgalūs žmonės yra visuomenės atskirti ir ignoruojami.
- Neįgaliesiems trūksta ryžto, jie nepatenkinti savo

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Diskriminacija dėl negalios	Poliklinika, eilėje pas gydytoją	Psichikos negalią turintis asmuo, vyriškis, du jaunuoliai	Vyriškis	Asmuo su negalia	Du jaunuoliai

sveikata, socialine ir medicinos parama, šeimyniniu gyvenimu, darbu, galimybėmis realizuoti savo sugebėjimus.

- Lietuviai yra tolerantiški negalią turintiems asmenims.
- Aš esu tolerantiškas negalią turintiems asmenims.

- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Džokerio išsirikimas**

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Nepasitikėjimas	neįgalūs
-----------------	----------

- **Vaidybinė situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

16 užsiėmimas

Tema Diskriminacija dėl judėjimo negalios

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- Judėjimo negalią turintys asmenys nėra diskriminuojami.
- Ne visur įrengtos rampos judėjimo negalią turintiems asmenims yra ne diskriminacija, o lėšų stoka sunkmečiui.

- Judėjimo negalią turintys asmenys mėgsta skūstis dėl diskriminacijos, tokiu būdu sulaukdami dėmesio ir užpildydami bendravimo trūkumus.
- Judėjimo negalią turintys asmenys buriasi į organizacijas, tokiu būdu atsisakydami integruotis į visuomenę ir bendrauti su sveikais.
- Galėčiau draugauti su judėjimo negalią turinčiu asmeniu.
- Lygių galimybių sudarymas visiems – vyriausybės reikalas.
- Judėjimo negalią turintys asmenys kelia gailėstį ir užuojautą.
- Mokyklos yra pritaikytos judėjimo negalią turintiems vaikams.
- Neįgalieji turi turėti lygias galimybes naudotis visais visuomenės ištekliais – šviestis, naudotis naujosi-

omis technologijomis, sveikatos priežiūros ir socialinio aprūpinimo paslaugomis, dalyvauti sporto ir laisvalaikio užsiėmimuose.

- Žmonėms su negalia reikia daugiau visuomenės paramos, kad jie galėtų pasiekti tas pačias gyvenimo sąlygas, kaip ir kiti piliečiai.
- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Diskriminacija dėl judėjimo negalios	Kino teatras prieš filmo seansą	Žiūrovai, asmuo su judėjimo negalia, vėluojanti mergina	Vėluojanti mergina	Asmuo su negalia	Žiūrovai

- **Džokerio išsirinkimas**

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Apkalbinėjimas	klasės draugai, neįgalūs
----------------	--------------------------

- **Vaidybinių situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

17 užsiėmimas

Tema

Diskriminacija dėl regos ir klausos negalios

- **Ratas**

Pokalbis dienos tema.

Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- Regos negalią turinčių asmenų bendruomenės yra pačios stipriausios ir aktyviausios iš visų negalią turinčių asmenų bendruomenių.
- Man nemalonu žiūrėti į regėjimo negalią turinčius asmenis dėl jų baisių ir šurpių žvilgsnių.
- Aklieji gyvena visavertį gyvenimą – klauso muzikos, skaito knygas Brailio raštu, gali išeiti pasivaikščioti su balta lazdele ar šunim-vedliu.
- Sutikęs regos ar klausos negalią turintį žmogų pasimetu, nes nežinau kaip elgtis.
- Maži vaikai priima neįgalųjį geriau nei vyresni.
- Lengviausia yra asmenims, turintiems klausos negalią – jie gali bendrauti internetu, rašyti SMS žinutes, žiūrėti filmus su titrais ir t.t.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Diskriminacija dėl regos/klausos negalios	Parduotuvė	Pardavėja, žmonės eilėje, kurčias pirkėjas	Pardavėja	Kurčias pirkėjas	Žmonės eilėje

- Gestų kalba yra visavertė valstybinė kalba.
- Kurtieji moka skaityti iš lūpų, todėl universitetų, kuriuose būtų dėstoma gestų kalba nereikia.
- Akliesiems ir kurtiesiems pažinūs ne visi kultūros elementai ir procesai.
- Didžioji dalis kurčiųjų nėra nebyliai, jie gali ir moka kalbėti.

- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Džokerio išsirinkimas**

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Prievarta	neįgalūs
-----------	----------

- **Vaidybinių situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

18 užsiėmimas

Tema

Diskriminacija dėl psichikos sutrikimų (depresija, valgymo sutrikimai)

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.
- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- Aš bijau psichinę negalią turinčių žmonių.
- Depresija – geros nuotaikos nebuvimas, o ne liga.
- Depresijos apimti žmonės gydomsi alkoholiu ir kitais svaigalais.
- Dažnai depresija priveda prie savižudybės.
- Depresija yra gera proga atsigręžti į savo vidinį pasaulį, vertybes, požiūrį, užsibrėžtus gyvenimo tikslus, daryti išvadas ir judėti pirmyn.
- Psichinės negalios asmenys yra visuomenės išlaikytiniai, keliantys pavojų ir negalintys sukurti naudingo produkto.
- Anoreksija ir bulimija – ne ligos, o būdai greitai sulieknėti.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Diskriminacija dėl psichikos sutrikimų	Klasė	Auklėtoja, mokiniai, labai liekna naujokė	Klasės lyderė	Naujokė	Auklėtoja, kiti mokiniai

- Anoreksikai dažniausiai vilki gerokai didesnius drabužius tam, kad paslėptų savo numestus kilogramus.
- Anoreksija serga tik mergaitės.
- Valgymo sutrikimai pereinamo amžiaus kasdienybė, o ne psichinių ligų simptomai.

- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Džokerio išsirinkimas**

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Badavimas	dukra
-----------	-------

- **Vaidybinė situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

19 užsiėmimas

Tema

Rasizmas (tautinės mažumos, etninė diskriminacija)

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- Rasizmo Lietuvoje nėra, nes čia negyvena juodaodžiai.
- Nenorėčiau gyventi šalia pabėgėlių centro.
- Diskriminacija ir rasizmas yra nusikaltimai.
- Tolerancija turi turėti ribas.

- Musulmonams netinka gyventi krikščioniškose šalyse, o krikščionims – musulmoniškose.
- Stereotipai – tautų tapatybės kortelės.
- Keli kitataučiai nėra blogai, blogai yra tada, kai jų per daug ir jie pradeda nustelbti vietinę kultūrą.
- Diskriminacija nėra paveldima.
- Norėčiau gyventi didmiestyje, kuriame gyvena įvairių tautų, rasų ir kultūrų žmonės.
- Aš esu tolerantiškas kitataučiams, kitos rasės ir religijos, kitos lytinės orientacijos atstovams, skirtingoms amžių grupėms ir skirtingų pažiūrų žmonėms.

- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Džokerio išsirinkimas**

Pavyzdys

Netolerancija	musulmonas
---------------	------------

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

- **Vaidybinių situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Rasizmas	Kiemas Grupė jaunuolių, kinų tautybės moteris	Pardavėja, žmonės eilėje, kurčias pirkėjas	Vienas iš jaunuolių	Kinė	Kiti jaunuoliai

20 užsiėmimas

Tema

Etninė ir pilietinė tauta

- **Ratas**

Pokalbis dienos tema.

Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

- Pilietinė tauta skiriasi nuo etninės tautos.

- Piliečiai – tai asmenys, turintys pase įrašytą tos šalies, kurioje gyvena, pilietybę.

- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- Kitos šalies kultūrą pažinsi tik pagyvenęs joje.
- Tautinėms mažumoms yra geriau gyventi getuose.
- Pilietybė ir tautybė turi būti neišskiriami komponentai.
- Tik lietuviai gali būti Lietuvos patriotai.
- Tauta, kurioje gyvena daug mažumų, nėra stipri tauta.
- Skirtingos etninės grupės, daug metų gyvenančios šalia, gali sudaryti bendrą tautą.
- Lietuva – lietuviams.
- Sutinku su žmonių suskirstymu pagal pasaulio tautas – europiečiai, azijiečiai, afrikiečiai, amerikiečiai, lotynų amerikiečiai ir australai.

- **Džokerio išsirinkimas**

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Patyčios	lenkas
----------	--------

- **Vaidybinių situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Žeminimas dėl įsitikinimų	Klasė, klasės valandėlė	Karininkas, auklėtoja, mokiniai	Karininkas	Tylus mokinys	Auklėtoja, kiti mokiniai

21 užsiėmimas

Tema

Tautinės mažumos Lietuvoje

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.
  - **Pratimai-žaidimai**
Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.
  - **Vertybių išsiaiškinimas**
- Teiginiai diskusijai:**
- Lietuvoje yra mažai tautinių mažumų.
  - Nenorėčiau gyventi šalia taboro.
  - Stereotipai – tautų tapatybės kortelės.
  - Lietuvoje gyvenantys lenkai nenori integruotis.
  - Baisu bus jei Lietuvoje atsiras kinų ir juodaodžių kvartalai.
  - Lietuvoje gyvenantys rusai – seni, pikti ir viskuo nepatenkinti komunistai.
  - Lietuvos žydai per daug reikalauja iš Lietuvos vyriausybės.
  - Lietuvai nereikalingos mečetės.
- Tautinės mažumos padeda išsaugoti savo identitetą.
  - Lietuviai grįžo iš Sibiro, galėtų ir tautinės mažumos grįžti į savo tėvynes.
  - **Darbas mažose grupelėse**
Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.
  - **Džokerio išsirinkimas**
  - **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Skurdas	čigonė
---------	--------

- **Vaidybinių situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**
- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Tautinių mažumų integracija	Parkas	Knygą skaitanti moteris, grupė jaunuolių, čigonė	Čigonė	Knygą skaitanti moteris	Grupė jaunuolių

22 užsiėmimas

Tema

Rūkymo prevencija

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.
  - **Pratimai-žaidimai**
Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.
  - **Vertybių išsiaiškinimas**
- Teiginiai diskusijai:**
- Šeimoje, kurioje abu tėvai rūko, vaikai taip pat rūkys.
  - Daug jaunimo pradeda rūkyti iš neturėjimo ką veikti.
  - Atsispirti draugų siūlymams pabandyti parūkyti neįmanoma.
- Draudimas nepilnamečiams rūkyti viešosiose vietose nepadės sumažinti rūkančiųjų skaičiaus.
  - Rūkyti yra madinga.
  - Nusipirkti rūkalų lengva.
  - Rūkymas padeda atsipalaiduoti ir išvengti streso.
  - Jei surūkysi po 1–3 cigaretes per dieną, nepriprasi.
  - Buvimas šalia rūkančių draugų kenkia labiau nei pats rūkymas.
  - Prie mokyklų įrengtos rūkymo vietos išsaugotą tvarkingą aplinką.
  - **Darbas mažose grupelėse**
Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Džokerio išsirinkimas**

Pavyzdys

Smurtas	rūkantis vaikas
---------	-----------------

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

- **Vaidybinių situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Rūkymas	Mokyklos kiemas per pertrauką	Rūkančių jaunuolių grupė, nerūkanti panelė	Vienas iš rūkančiųjų	Panelė	Kiti rūkantieji

23 užsiėmimas

Tema

Alkoholio vartojimo prevencija

- **Ratas**

Pokalbis dienos tema.

Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.

- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:

- „Alus gerti sveika.“
- Be lengvų alkoholinių gėrimų (alaus, sidro, šampano, vyno) nebus gero vakarėlio.
- Išgerdamas kelis kartus per mėnesį alkoholiu netapsi.
- Alkoholikais tampama augant alkoholikų šeimose.
- Visi vaikai anksčiau ar vėliau paragauja alkoholinių gėrimų.
- Miestuose nepilnamečiai vartoja alkoholinius gėrimus rečiau, nei kaimuose.

- Nepilnamečiams reikėtų įvesti buvimo viešosiose vietose komendanto valandą.
- Suaugusieji padeda nepilnamečiams įsigyti alkoholinių gėrimų.
- Berniukai išgeria daugiau ir dažniau nei mergaitės.
- Nepilnamečiai girtaus tol, kol galės įsigyti alkoholinių gėrimų.

- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Džokerio išsirinkimas**

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Įstatymų nepaisymas	pardavėja
---------------------	-----------

- **Vaidybinių situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Alkoholio vartojimas	Parduotuvė	Grupė nepilnamečių, alkoholikas, pardavėja	Alkoholikas	Pardavėja	Grupė nepilnamečių

24 užsiėmimas

Tema

Narkotikų vartojimo prevencija

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.
- **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.
- **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:
  - Tabakas yra legalus narkotikas.
  - Vieną kartą pabandžius narkomanu netapsi.
  - „Žolė“ kenkia mažiau už paprastą cigaretę.
  - Narkotikų įsigyti nesudėtinga.
  - Egzistuoja lengvi, stiprūs, natūralūs ir cheminiai narkotikai.
  - Lengvi narkotikai padeda kovoti su bloga nuotaika, pesimizmu ir nusivylimu žmonėmis.
  - Piktnaudžiaujant alkoholiu ir kitais narkotikais ankstyvame amžiuje, organizmas greičiau tampa fiziškai ir psichiškai priklausomas.

- Mokiniai turi daug laisvo laiko, kurį praleidžia ieškodami nuotykių.
- Jaunuoliams, nenorintiems mokytis, niekinantiems mokyklą, neturintiems pomėgių ir neužsiimantiems jokia veikla, narkotikų vartojimas gali tapti būdu protestuoti.
- Noras patirti narkotinių medžiagų sukeltus psichikos pakitimus yra viena iš svarbesnių priežasčių, skatinančių pamėginti.

- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Džokerio išsirinkimas**

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Prievarta	draugai
-----------	---------

- **Vaidybinių situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Narkotikų vartojimas	Vakarėlis	Jaunimas, nerūkanti panelė	Vienas iš aktyvių jaunuolių	Panelė	Kiti jaunuoliai

25 užsiėmimas

Tema

Lytiškai plintančių ligų prevencija

- **Ratas**
Pokalbis dienos tema.
Primenamos ar patobulinamos grupės taisyklės.
  - **Pratimai-žaidimai**

Žiūrėti priedą Nr. 1. Pratimų-žaidimų lentelė.
  - **Vertybių išsiaiškinimas**

Teiginiai diskusijai:
    - Lytiškai plintančios ligos yra ne tik medicininė, bet ir socialinė problema.
- Lytinis švietimas turi būti privalomas mokyklose nuo 3-ios klasės.
  - Mokyklų tualetuose turėtų stovėti prezervatyvų pardavimo automatai.
  - Lytiniu švietimu turi užsiimti ne mokykla, bet tėvai.
  - Pagrindinė prezervatyvų paskirtis – apsaugoti nuo nepageidaujamo nėštumo.
  - Mylėti ir mylėtis reiškia du labai skirtingus dalykus.
  - Sutikčiau atlikti lytiškai plintančių ligų nustatymo testą.
  - ŽIV ir AIDS yra tas pats.
  - Ne visomis lytiškai plintančiomis ligomis galima užsikrėsti tik lytinių santykių metu.
  - Turiu pakankamai žinių apie lytinį švietimą ir lytiškai plintančias ligas.

- **Darbas mažose grupelėse**

Žiūrėti priedą Nr. 2. Pratimų-žaidimų lentelė.

- **Džokerio išsirinkimas**

- **Skulptūrų kūrimas pagal numatytas temas grupelėse**

Pavyzdys

Nepagarba	jaunuolių pora
-----------	----------------

- **Vaidybinių situacijų kūrimas grupelėse pagal numatytas temas**

- **Refleksija rate.** Užsiėmimo, dalyvių savijautos aptarimas.

Vaidybinės situacijos pavyzdys

Problema arba įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Skriaudėjas	Auka	Neutralieji
Lytiškai plintančių ligų prevencija	Parkas, pasimatymas	Jaunuolis, mergina, šunį vedžiojanti moteris	Jaunuolis	Mergina	Moteris

A. BOAL KNYGŲ SĄRAŠAS

1. Theatre of the Oppressed. Publisher: Theatre Communications Group (January 1, 1993)
2. Games for Actors and Non-Actors 2nd Edition. Publisher: Routledge; 2 edition (October 25, 2002)
3. Legislative Theatre: Using Performance to Make Politics. Publisher: Routledge; 1 edition (November 10, 1998)
4. The Rainbow of Desire: The Boal Method of Theatre and Therapy. Publisher: Routledge (January 18, 1995)
5. Hamlet and the Baker's Son: My Life in Theatre and Politics (Augusto Boal's Memoirs). Publisher: Routledge; 1 edition (March 27, 2001)

Metodinį leidinį parengė:
Rimanta Vaičekonytė
Danguolė Girčienė

1 Priedas
Žaidimai-pratimai grupės formavimui

Žaidimo tipas	Žaidimo pavadinimas	Priemonės	Eiga
Susipažinimo	Pasisveikink kitaip		Dalyviai turi sugalvoti kuo daugiau būdų pasisveikinti vienas su kitu, ne tik tradiciškai paspaudžiant ranką. Gali būti sutrenkimas kojomis, pečiais, galima sveikintis nususukus nugaromis ir žiūrint pasilenkus sau pro kojas ir pan.
	Sustojimas į eilę	Kreida ar dvi virvės	Komanda sustoja ant ilgo siauro „rašto“ – pažymėto virvėmis ar kreida nupiešto ant grindų. Užduotis – nenulipant nuo rasto ir netariant nė vieno žodžio komandos nariams išsirikiuoti pagal abėcėlę (priklausomai nuo vardo pirmosios raidės), batų dydį, plaukų spalvą ir pan.
	Pasakyk vardą pirmiau	Nepermatoma paklodė ar pledas	Dvi komandos (~8 žmonės vienoje) susėda viena priešais kitą, tarp jų vertikaliai laikoma nepermatoma paklodė. Po vieną komandos narį susėda arčiau paklodės vienas priešais kitą. Paklodė staiga nuleidžiama, ir kas pirmas ištaria priešais sėdinčiojo vardą, tas laimi.
	Komplimentai		Išrenkami keturi–penki dalyviai, kurie paeiliui turi sakyti komplimentus pasirinktam žmogui. Jeigu dalyvis nesugalvoja komplimento per 5 sekundes, iškrenta iš žaidimo. Laimi daugiausiai komplimentų sugalvojęs žmogus.
	Arba–arba		Sustojama patalpos viduryje. Vedėjas vardina įvairias alternatyvas, o dalyviai turi pasirinkti vieną jų. Pavyzdžiui: „Kas tu labiau esi: šaukštas ar peilis?“ Tariant žodį „šaukštas“, parodoma ranka į langą, tariant žodį „peilis“, – į duris. Tie, kurie save tapatina su šaukštu, eina prie lango, tie, kurie su peiliu, – prie durų. Dalyviai pasirenka po partnerį ir papasakoja vienas kitam, kodėl taip nusprendė. Kodėl manosi esąs labiau šaukštas negu peilis ir atvirkščiai. Po to vėl grįžtama į patalpos vidurį. Galite naudoti tokias alternatyvas: Ar tu esi daugiau taip ar ne? Daiktavardis ar veiksmažodis? Miškas ar jūra? Dangus ar žemė? Vienas ar devyni? Mokinys ar mokytojas? Miestas ar kaimas? Dabartis ar ateitis? Galva ar ranka? Futbolo ar teniso kamuolys? Rožė ar rugiagėlė? Fortepijonas ar elektrinė gitara? Kepsnys ar sumuštinis? Saulė ar mėnulis? Kalnas ar slėnis? Lempa ar žvakė? Akis ar širdis? Delfinas ar ryklis? Džiaugsmas ar liūdesys? Ir t.t.

	Atomai ir molekulės	Muzikos grotuvas	Pagal muziką grupės nariai juda chaotiškai tarsi atomai. Muzika pritildoma, ir paskelbiamas koks nors požymis, pagal kurį „atomai“ turi sudaryti „molekules“ – grupes, į kurias žmonės susieina pagal įvardytą požymį. Grupės nariai kuriam laikui gali susikibti rankomis. Kai muzika pagarsinama, „molekulės“ išyra ir „atomai“ vėl juda chaotiškai. Požymiai gali būti patys įvairiausi, priklausomai nuo to, ką norima sužinoti, išsiaiškinti. Paprastai einama nuo išorinių prie vidinių požymių. Pvz.: kieno rudos (žalios, mėlynos) akys, kieno tamsūs (šviesūs) plaukai, kas turi laikrodžius (žiedus, auskarus) ir t.t. Požymius galima susieti su kokia nors tema ir jau šio žaidimo metu išsiaiškinti grupės narių požiūrį vienu ar kitu klausimu. Galima duoti komandą susijungti į molekules po du, tris ar keturis atomus ir pan. „Molekulės“ nebūtinai susikimba rankomis ir sudaro ratelius. Grupės nariai gali sudaryti molekulę, kurioje visi išsirikiuoja į vieną eilę.
Atsipalaidavimo	Nuo sienos prie sienos		Dalyviai suskirstomi į dvi lygias grupes. Grupės atsistoja viena priešais kitą 10–15 žingsnių atstumu arba prie priešingų patalpos sienų. Vadovas slapta kiekvienai grupei duoda po užduotį, pavyzdžiui, pavaizduoti priešingas emocijas: vienai grupei džiaugsmą, kitai – liūdesį... Davus ženklą, abi grupės pradeda eiti artyn viena kitos vaizduodamos savo emociją. Susitikę ties viduriu, grupių dalyviai „pasikeičia“ emocijomis ir jau su nauja emocija pasiekia priešais esančią sieną. Užduotys gali varijuoti, tai priklauso nuo konteksto, pvz., galima prašyti, kad viena grupė vaizduotų esą labai patenkinti susitikimu/kursu, o kita – nuobodžiaujančius. Galima liepti vaizduoti daiktus, turinčius priešingas savybes, pvz.: storas pomidoras ir perdžiūvusi morka.
	Muzikinė skrynelė	Popieriaus lapeliai, muzikos grotuvas	Žaidimas pradedamas grojant muzikai. Savanoris ištraukia vieną kortelę ir garsiai perskaito, kas joje parašyta, pavyzdžiui: „Laimingas šventinis balionėlis“ – „Ką tik nukritęs obuolys“ – „Vėjo blaškomas lapas“ – „Įsimylėjusi katė“ ir pan. Kiekvienas dalyvis turi savaip, šokdamas pagal grojamą muziką, išreikšti perskaitytą frazę. Po kurio laiko kitas savanoris traukia antrąją kortelę. Tęsiama tol, kol yra ūpo. Žaidimo metu muziką galima keisti.
Susikaupimo	Įsivaizduojamo kamuolio mėtymas		Komanda stovi ratu. Vienas iš dalyvių „meta“ įsivaizduojamą kamuolį kitam, šis jį „pagauna“. Tada vedėjas pasako, kad kamuolys tapo labai sunkus, didelis, lengvas, mažytis ir pan. Dalyviai turi įsivaizduoti tai ir „mesti“ apibūdintą kamuolį.
	Ritmas plojant		Visi stovi ratu. Vienas dalyvis pradeda ploti kokį nors ritmą ir akimis užmezga kontaktą su kitu dalyviu. Šis irgi pradeda ploti ir mezga kontaktą dar su kitu dalyviu ir t.t. Kai visi ima ploti vieningą ritmą, galima paspartinti tempą.

Susikaupimo	Sukurk	<p>Vienas žaidėjas pasako sakinį, kurio pirmasis žodis prasideda raide „A“. Kitas turi jį pratęsti, pradėdamas sakinį žodžiu, kuris prasideda raide „B“. Taip žaidimas tęsiamas tol, kol baigiama abėcėlė arba kas nors nebesugalvoja, kaip pratęsti pasakojimą. Pvz.: „Aš išėjau į mišką. Bet pradėjo lyti. Cit pasakė kažkas, tupintis po medžiu...“ Žaidimas gali būti žaidžiamas ir pratęsiant ankstesnę mintį nebūtinai abėcėline tvarka. Galima žaisti tiesiog kuo greičiau pratęsiant pirmojo žaidėjo pradėtą pasakojimą. Taip sukuriamas improvizacinis kūrinys.</p>
	Bili–bili–bop	<p>Sustojama ratu, vienas žmogus eina į jo vidurį. rato viduryje esantis žaidėjas turi staigiai ranka parodyti į kurį nors kitą žmogų, stovintį rate ir sušukti, pvz.: „Kaubojus!“ Du žmonės, kurie stovi jam iš šonų, turi suvaidinti vienas į kitą šaudančius kaubojus. Tarp jų stovintis žaidėjas dramatiškai „miršta“. Jeigu rato viduryje stovintis žmogus spėja suskaičiuoti iki 5, o kuris nors iš žaidėjų dar nesusiorientavo, ką jam daryti, pastarasis eina į rato vidurį, o buvęs viduryje stoja į jo vietą rate. Pasikeičiama vietomis ir tuo atveju, kai kuris nors iš dalyvių suklysta, pvz., parodo ne tai, kas buvo prašyta. Paprastai yra gerai pradėti nuo 3 skirtingų kreipinių, kol žaidėjai pradeda orientuotis. Tada sąrašą galima plėsti. Keletas pasiūlymų:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kaubojus (žr. viršuje) • Pop žvaigždė – viduryje stovintis žaidėjas „dainuoja“ į „mikrofoną“, o greta jo stovintys fanatiškai tiesia į jį rankas ir paaugliška rėkia. • Vadas – vidurinis žaidėjas iš rankų virš galvos pasidaro „plunksnų karūną“, o greta jo stovintys pradeda „irkluoti kanoją“ (viena kryptimi!!!). • Skrudintuvas – vidurinis žaidėjas yra „duona“ iššokanti iš skrudintuvo. Greta stovintys apkabina rankomis „duoną“ – padaro „skrudintuvą“. • Vieniša namų šeimininkė – vidurinis žaidėjas yra namų šeimininkė, maišanti košę, o žaidėjai iš šonų vaidina jos vaikus, tampančius ją už sijono. • Dramblis – vidurinis ištiesta ranka vaizduoja straublį, o greta stovintys rankomis vaizduoja dramblio ausis. • Skalbyklė – šonuose stovintys iš rankų suformuoja apskritimą „skalbyklės langelį“, o vidury stovintis greitai suka galvą imituodamas „skalbinus“ joje.

Susikaupimo	Štai ir aš		Skaičiuojama iki trisdešimties. Vietoje skaičių, kurie dalijasi iš trijų arba baigiasi trimis (3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27, 30 ir 13, 23), – plojama. Pirmasis žaidėjas sako „vienas“, antras – „du“, o trečias – ploja ir t.t. Jei gerai sekasi, vietoje skaičių, kurie dalinasi iš penkių, imama sakyti „Štai ir aš!“ Tuo pat metu pirmoji trejetų sąlyga taip pat galioja. Iš eilės sakoma: „1, 2, plojimas, 4, štai ir aš!, plojimas, 7, 8, plojimas, štai ir aš!, 16, 17, plojimas, 19, štai ir aš!..“
	Piešinys	Popierius, pieštukas, piešiniai (žurnalai)	Grupė suskirstoma poromis. Pora susėda remdamiesi nugaromis. Vienas turi piešinį, kitas tuščią popieriaus lapą. Turintis piešinį pasakoja, ką piešti, o antrasis piešia, jei kas neaišku, perklausoma, pasitikslinama.
	Nešėjai	Kėdės	Tai labai lengva. Tereikia pernešti kėdę per kambarį. Tačiau tai turite padaryti: nenaudodami rankų; tarsi tai būtų indas, pilnas vandens; tarsi eitumėte užminuotu lauku; mėgdžiodami Čarlį Čaplį; visiškai neliesdami kojomis grindų.
	Paukščiai turi plunksnas		Vienas žaidėjas vadovauja žaidimui. Jis ir visi kiti žaidėjai mojuoja rankomis kaip paukščiai. Vadovas vardina gyvūnus ir daiktus, kurie turi ar neturi plunksnų, sakydamas: „Žvirbliai turi plunksnas, drambliai turi plunksnas..“ Kai pasakomas daiktas, kuris neturi plunksnų, žaidėjai turi nustoti mojuoti rankomis. Vadovas, stengdamasis suklaidinti žaidėjus, visada mojuoja rankomis ir vardina daiktus labai greitai. Jei žaidėjas suklysta (nelaiku nustoja ar pradeda mojuoti rankomis), jis iškrenta iš žaidimo.
Pasitikėjimo	Minų laukas	Skarelė akių užrišimui, „minos“	Tam tikroje zonoje išdėstomos „minos“ (kamoliukai, kėgliai, plastikinės stiklinės ir pan.). Dalyviai veikia poromis, vienas iš jų yra užrištomis akimis. Užduotis yra kuo greičiau kirsti „minų“ lauką, neužkliudant nė vienos jų. Nematantis kalbėti negali, o matantis turi tik žodžiais išvesti akląjį. Prieš šią rungtį poros trumpai apsitaria, kaip komunikuos tarpusavyje.
	Minų laukas II		Žaidėjai padalinami į tris grupes. Viena grupė yra „minos“ ir ramiai stovi žaidimo lauke. Kita grupė yra bėgliai, kurie stengiasi saugiai pereiti minų lauką, tačiau jų akys užrištos ir jie nežino, kur stovi „minos“. Trečia grupė yra padėjėjai, kurie stovi kitame lauko gale ir stengiasi nurodyti bėgliams saugų kelią per minų lauką. Jei bėglys atsitrenkia į „miną“, – abu sprogsta. Grupės turėtų apsikeisti vietomis, kad visi turėtų galimybę patirti kiekvieną situaciją.
	Kritimas		Dirbama poromis, sustojus vienas už kito. Priekyje stovintis sukryžiuoja rankas ant krūtinės, suglaudžia kojas, įtempia kūną ir užsimerkia. Už jo stovintis ištiesia vieną koją pirmyn ir vieną ranką į priekį. Po susiderinimo, kad abu pasiruošę, pirmasis atbulas griūna, o esantis už nugaros jį turi pagauti. Svarbu, kad abu žmonės būtų panašaus svorio ir fizinio pajėgumo.

Pasitikėjimo	Gluosnis vėjyje		Dalyviai stovi ratu vienas arti kito, viduryje esantis žmogus sukryžiuoja rankas ir suglaudžia kojas. Aplink stovintys ištiesia vieną koją į priekį ir atkiša rankas delnais į viršų. Viduryje esantis griūna į vieną ar kitą pusę, o aplink esantys jį atstumia ir permeta į kitą.
	Žudikas		Visi žaidėjai išsirikiuoja prie sienos ir užsimerkia. Vadovas prieina prie kiekvieno žaidėjo ir paliečia jo petį vieną kartą, o tą žaidėją, kurį išrenka būti žudiku, paliečia du kartus. Kai visi žaidėjai paliesiti, galima atsimerkti (kartais žudiką tenka rinkti iš naujo, nes jis išsiduoda). Tada žaidėjai eina vieni prie kitų ir spaudžia rankas. Žudikas, sveikindamasis su kitais žaidėjais, savo rodomuoju pirštu paspaudžia žaidėjo delną. Jei žaidėjas pajuto tokį pasveikinimą, jis dar su dviem asmenimis pasisveikina įprastai, o tada tyliai nukrenta ant žemės. Kai visi žaidėjai žūsta, žaidimas baigiasi.
Komandos formavimo	„Surakintos“ pėdos		Komanda išsirikiuoja šalia starto linijos vienas greta kito ir suglaudžia pėdas su šalia stovinčių. Užduotis yra visiems kartu nueiti iki finišo linijos, neatitraukiant savo pėdų nuo kaimyno (reikia žygiuoti koja kojon su kaimynu). Komanda gali išsirinkti vadovus, kurie komanduoja, kaip eiti.
	Voratinklis	Virvės, varpeliai, skalbinių segtukai	Tarp dviejų atramų yra ištemptos virvės, sudarančios tinklą. Visi komandos nariai turi pralįsti pro tinklą neužkliudę virvių, kiekvienas turi pralįsti vis pro kitą tarpą. Prie tinklo pririšami varpeliai, o pralindus tarpas pažymimas segtuku.
	Visi į laivą	Kilimėlis	Visi komandos nariai sulipa ant pakloto ant žemės kilimėlio (kvadratinio ar apvalaus neperšlampamos medžiagos gabalo, brezento ar pan.). Komanda, stovėdama ant kilimėlio ir neliesdama kojomis neužtiestos žemės, turi perlenkti kilimėlį per pusę, po to dar per pusę ir t.t. Nė vienas komandos narys negali nulipti nuo kilimėlio. Jie gali ropštis vienas kitam ant pečių, gali laikytis „pakibę“ virš žemės ir pan.
	Stipresnis atkartojimas		Visi sustoja ratu arba į liniją. Vienas žmogus parodo kokį nors nedidelį gestą su garsu ar be jo. Kitas turi tą patį atlikti šiek tiek stipriau, energingiau, garsiau ir t.t. Kiekvienas, pradėjęs savo veiksmą, daro jį nesustodamas. Komanda turi taip susiderinti, kad viskas vyktų kaip vieningas mechanizmas, nuo silpniausio veiksmo iki stipriausio.
	Kova dėl kėdžių	Kėdės	Glauštai ratu sustatoma tiek kėdžių, kiek yra žmonių. Visi susėda. Išrenkamas vienas savanoris, kuris atsisoja, tad viena kėdė lieka laisva. Užduotis yra stovinčiajam vėl atsisėsti į laisvą kėdę, tačiau kiti turi neleisti to padaryti, stengtadmiesi užsėsti laisvas kėdes. Kai savanoriui galų gale pavyksta atsisėsti, komandos sprendimu į rato vidurį statomas žmogus, „praradęs“ savo kėdę.
Komandinio darbo	Žvaigždė	Virvė	Komanda (5–10 žmonių) sustoja ratu ir rankose laiko iš virvės suformuotą didelį ratą, tokį, kad būtų galima laisvai judėti. Komandos užduotis yra per kuo trumpesnį laiką, nepaleidžiant iš rankų virvės, suformuoti penkiakampę žvaigždę.

Komandinio darbo	Spagečių tiltas	Spagečiai (makaronai), lipni juosta, žirklys, žaislinė mašinėlė	Komandos gauna po pakelį spagečių ir lipnios juostos. Iš jų reikia sukonstruoti kuo ilgesnį tiltą tik su dviem atramomis. Vertinama už ilgumą ir tvirtumą – pvz.: tiltas turi išlaikyti žaislinę mašiną.
	Figūros formavimas aklo	Skarelės akių užrišimui, virvės	Komandos nariai užrištomis akimis, laikydami rankose ilgą virvę, turi suformuoti kokią nors taisyklingą figūrą: kvadratą, trikampį ir pan. Jie gali bendrauti tarpusavyje ir visi bent viena ranka privalo laikytis virvės.
	Lankai ir kamuoliukai	Gimnastiniai lankai, kamuoliukai	Nustatytame plote (įsivaizduojamame maždaug 8 iš 8 m kvadrato) išdėliojami 5 gimnastiniai lankai taip, kaip ant lošimo kauliuko vaizduojamas skaičius 5. Viduriniame lanke sudedama 60–70 teniso kamuoliukų. Keturios komandos po 3–5 žmones pasiskirsto prie kampinių lankų. Pranešama, jog laimės ta komanda, kurios lanke atsidurs visi kamuoliukai. Mėtyti ir perdavinėti kamuoliukų negalima, iš kitų komandų lankų kamuoliukus galima imti tik tuomet, kai nebelieka viduriniame. Savo lanko ginti negalima. Skelbiamas startas ir komandos pradeda lakstyti... Po kelių minučių darosi aišku, kad vienai komandai neįmanoma surinkti visų kamuoliukų, nes vyksta kamuoliukų atiminėjimas vieniems iš kitų. Komandos pradeda mąstyti kūrybiškai ir randasi įvairūs pasiūlymai: pernešti lankus, susijungti komandoms ir pan. Visa tai galima daryti! Vienintelis teisingas sprendimas yra visoms komandoms susijungti į vieną, kamuoliukus palikti viduriniame lanke, o savus sudėti ant viršaus.
	Visi surišti	Virvė	Dalyviai sustoja į ratą. Jie surišami per riešus ir žaidžia „Simonas sako“. Siūlomi pratimai: paliesti batus, uždėti ranką ant kaimyno galvos, suploti rankomis ir kt.
Energijos	Rankos paspaudimas		Visiems reikia sustoti ratu ir susikibti už rankų. Tuo ratu juda energija, kuri yra perduodama rankos paspaudimu. Pradžioje vadovas siunčia energijos impulsą į vieną pusę, paskui į kitą. Tada galima daryti pirmąjį testą: ar grupė pajėgi teisingai persiųsti du energijos impulsus, sklindančius priešingomis kryptimis. Tai reiškia, kad vienas asmuo gaus energiją iš abiejų pusių tuo pačiu metu ir turės paspausti dvi rankas, kad energija galėtų tekėti toliau. Kai grupė jau sugeba tai padaryti, galima pasiūlyti atlikti kitą testą: persiųsti energiją užmerktomis akimis. Vadovas po 10 sekundžių turėtų pasiūlyti dar du energijos impulsus. Galima tęsti toliau ir siūsti energijos impulsus vis greičiau ir greičiau, kol išgirsite juoką (dažniausiai tai užtrunka apie minutę), leidžiantį jums suprasti, kad energijos jau sukaupta pakankamai ir galima pradėti kitą žaidimą.

Energijos	Mazgai		Paprašykite visų sustoti ratu petys į petį, o rankas ištiesti prieš save. Dalyviai turėtų susikabinti rankomis su priešais juos stovičiais taip, kad kiekvienas būtų susikibęs su dviem kitais žmonėmis. Negalima susikabinti su greta stovinčiu. Galiausiai susidaro didelis rankų mazgas. Po to paprašykite išnarplioti mazgą nepaleidžiant rankų. Dalyviams teks perlipti ar pralįsti vieniems po kitų rankomis. Tam reikia trupučio kantrybės, bet stebinant rezultatas bus vienas arba du ratai.
	Taškai ant žemės		Paaškindite grupės nariams, kad šiame žaidime yra 9 kūno „taškai“, kurie gali liesti grindis: 2 pėdos, 2 plaštakos, 2 alkūnės, 2 keliai ir 1 kakta. Paprašykite dalyvių išsiskirstyti kambario viduryje. Pasakykite skaičių nuo 1 iki 9 ir paaškindite kiekvienam žaidėjui, kad jis/ji turi liesti grindis tokių taškų skaičiumi. Viską pakartokite du kartus. Liepkite dalyviams susirasti partnerius. Pasakykite skaičių nuo 2 iki 18. Poros turi dirbti kartu, kad žemę liečiantys kūno „taškai“ sudarytų reikiamą skaičių. Pakartokite dar du kartus. Pakartokite užduotį dalyviams, susiskirstiusiems grupėmis po 4, vėliau po 8, po to 16, kol visi užduotį atliks kartu. (Kai žaidžia 4 dalyviai, žemiausias skaičius turi būti 4, o didžiausias $4 \times 9 = 36$. Taip apskaičiuojama priklausomai nuo dalyvių skaičiaus.)
	Princesės ir drakonas		Dalyviai sustoja poromis atsukę vienas į kitą ir susikabina rankomis. Susikabinusi pora yra „pilis“. Pilies viduryje stovi trečias dalyvis – „princesė“. Iš dalyvių susidaro daug pilių ir princesių. Vienas dalyvis, tampa „drakonu“. Jei drakonas (arba žaidimo vedantysis, priklauso nuo dalyvių skaičiaus) sušunka „Pily!“ už rankų susikabinę dalyviai pasileidžia ir bėga ieškoti sau kitos poros. Princesės tuo metu stovi vietoje iškėlusios rankas ir laukia, kol naujos pilys jas apglėbs. Sušukus „Princesė!“, pilys pakelia rankas ir stovi vietoje, o princesės bėga į bet kokią kitą pilį. Princesei įbėgus į pilį, rankos nuleidžiamos – pilis užsidaro. Įdomumas tame, kad kaskart sušukus „Pily!“ ar „Princesė!“ drakonas stengiasi užimti kito žaidėjo vietą. Tokiu būdu kaskart vis kitas dalyvis tampa naujuoju drakonu. Dar galima sušukti „Drakonas!“ , tada bėga visi – ir pilys, ir princesės. Susiformuoja naujos pilys, atsiranda naujos princesės ir lieka vienas drakonas.
	Fiat 600		Žaidėjai susėda ratu ir išsiskaičiuoja nuo 1 iki 4. Kiekvienam numeriui suteikiamas mašinos pavadinimas (pvz., 1 yra BMW, 2 – Fiat ir t.t.). Vadovas sako mašinos pavadinimą, o žaidėjai, turintys tą pavadinimą turi apibėgti ratą aplink grupę. Tas, kuris pirmas grįžta į savo vietą – laimi. Taip pat vadovas gali pasakyti, kad mašinoms kažkas yra negerai. Pvz.: prakiurusi padanga – žaidėjai turi šokuoti ant vienos kojos, baigėsi degalai – žaidėjai eina atbulomis, pametė duslintuvą – bėgdami turi sukelti didelį triukšmą ir t.t.
	Liūtas ir tigras	Du smulkūs daiktai	Žaidėjai sustoja ratu. Du žmonės, stovintys vienas prieš kitą, turi po smulkų daiktą (siūlą kamuoliuką ar pan.). Vienas daiktas yra liūtas, antras – tigras. Davus signalą pradėti, žaidėjai kuo greičiau siunčia daiktus per rankas viena kryptimi. Liūtas gali pabandyti aplenkėti tigrą ir atvirkščiai.

2 Priedas
Žaidimai-pratimai mažose grupėse

.....

Žaidimo pavadinimas	Priemonės	Eiga	Pastabos/klausimai diskusijai
Akla abėcėlė	Raištis akims užrišti, virvė	Grupės nariai užsiriša akis (arba užsimerkia), abiem rankom paima už virvės. Vadovas pasako grupei raidę ar figūrą, kurią reikia sudaryti iš virvės. Jie patys nusprendžia, kada užduotis atlikta. Pratimas kartojamas keletą kartų, nurodant grupei skirtingas raides ar figūras.	Pastabos/klausimai diskusijai Ar ši užduotis buvo lengvai įvykdoma? Kodėl? Kaip jūs įveikėte savo aklumą? Kas (kokie lyderiai) iškilo atliekant užduotį? Ar pažįsti fiziškai neįgalų žmogų? Ko tu iš jo išmokai? Kaip negalia galėtų būti palaiminimu tavo gyvenime?
Atspėk, kas esi	Lipnus lapelis	Kiekvienam žaidėjui ant nugaros (arba kaktos) priklijuojamas užrašas, kas jis toks yra (galima pasirinkti temą, filmų ar knygų herojus). Žaidimo tikslas yra išsiaiškinti, kas toks esi. Tam, kad išsiaiškintum, reikia eiti prie kitų žaidėjų ir užduoti jiems klausimus. Į klausimus galima atsakyti tik „Taip“ arba „Ne“.	
Dienos vardas		Indėnai ir šiais laikais turi tradiciją kiekvieną rytą išeiti į gamtą valandai laiko tam, kad pabūtų su savimi, pajustų ryšį su gamta ir suprastų, koks yra jo vardas tą dieną – su kuo jis šiandien susitapatina (samana, debesis, paukštis ir pan.) Žaidėjai išeina į mišką, laukus ir turi penkiolika minučių pabuvimui su savimi. Pasigirdus sutartam signalui visi susirenka ir grupėje pasako savo dienos vardą.	

Lopšinė		<p>Vienas iš dalyvių atsigula ant grindų ir užsimerkia. Kiti uždeda ant jo savo rankas, lengvai prispaudžia ir siunčia savo energiją tol, kol gulintysis visiškai atsipalaiduoja. Tada labai lėtai, neatitraukdami rankų nuo gulintojo, stengiasi pakišti rankas po juo ir iš lėto kelti. Keliama nesikalbant, nesitariant. Kiek kelti, pajus pati grupė. Galima iškelti į nuleistų rankų, galvos, pečių ar iškeltų rankų aukštį. Svarbu prilaikyti visas gulintojo kūno dalis (kojas, dubenį, nugarą, pečius, galvą) ir išlaikyti visą kūną horizontalioje padėtyje. Iškelus gulintįjį į pakankamai saugų aukštį, galima labai lėtai jį pasūpuoti. Po to gulintysis kiek įmanoma lėčiau nuleidžiamas ir paguldomas ant grindų. Rankos ištraukiamos ir, stengiantis jų neatitraukti, vėl uždedamos ant gulintojo kūno. Tik po kurio laiko rankos visai atitraukiamos. Gulintojam atsimerkus, švelniai padedama atsistoti, kurį laiką dar galima palaikyti už rankos, peties. Visi norintieji gali tai išbandyti.</p>	<p>Klausimai tam, kurį grupė supo: Koks pirmas įspūdis? Ką jaučiau, kai ant manęs uždėjo rankas? Ar man pavyko atsipalaiduoti? Jei taip – kodėl? Jei ne – kodėl? Ką jaučiau, kai mane supo? Ar kada nors buvau patyręs panašų jausmą? Kaip jaučiuosi dabar? Klausimai grupei: Ar mes jautėmės atsakingi už tą, kurį kėlėme ant rankų ir supome? Ar lengva buvo visiems kartu kelti vieną iš mūsų? Kas buvo sunku? Kodėl?</p>
Padalintos paslaptys		<p>Paslaptys geriau saugomos, kai jas žino ne vienas žmogus. Kiekviena grupelė iš vadovo kaip paslaptį gauna trumpą posakį. Šį posakį žaidėjai „pasidalina“ tarpusavyje. Kiekvienas pasiima po žodį. Jei žaidėjų yra daugiau nei žodžių, tada keletas žaidėjų gali pasiimti tą patį žodį. Visos grupės yra skirtinguose patalpos kampuose. Vėliau visi žaidėjai pradeda vienu metu į taktą sakyti savo žodžius (jie gali dainuoti melodiją). Iš kiekvienos grupės vienas yra siunčiamas kaip klausytojas. Ta grupė, kuri pirmoji atspėja kitos posakį, laimi žaidimą ir gali savo posakį suvaidinti.</p>	
Partnerio pristatymas		<p>Susėdama po 2. Kiekvienas prisistato ir apie 3 min. pasakoja apie save. Tada susėdama atgal į ratą. Dabar kiekvienas pristato savo partnerį taip, tarsi būtų jis („Aš“ forma). Kad būtų lengviau, pasakojantysis gali atsistoti už savo partnerio, tarsi jis būtų antrasis „Aš“.</p>	
Pasitikėjimo ratas		<p>Grupė stovi ratu kiek įmanoma labiau susiglaudusi. Vienas iš grupės narių stovi rato viduryje, užsimerkia, įtempia raumenis ir lėtai svyra kuria nors kryptimi. Grupė lėtai sulauko svyrantįjį ir vėl lėtai stumia kita kryptimi, stengiasi jį pagauti ir prilaikyti, kad neparkristų. Tie, kurie nori, gali eiti į rato vidurį ir išbandyti save. Baigus pratimą patartina iškart aptarti naujus potyrius, kilusius jausmus, mintis.</p>	<p>Klausimai tiems, kurie išdrįso kristi: Kaip aš jaučiausi? Ar man buvo malonu? Ar aš jaučiausi saugiai? Kodėl? Ar mano jausmai keitėsi? Kaip? Kaip aš jaučiuosi dabar? Klausimai visai grupei: Ar mes jautėmės atsakingi už tą, kuris krenta? Kas buvo sunku? Kodėl?</p>

Sugedęs telefonas 2		Grupėje turi būti ne daugiau kaip 8 asmenys. Visi sėdi ratu. Savanoris savo draugui iš dešinės pasako kokio nors daikto pavadinimą, asmenį ar reiškinį. Tada antrasis turi savo draugui iš dešinės, jau nebeminėdamas to daikto pavadinimo, apibūdinti jam pasakytą žodį (ar žodžius) savaip. Taip einama ratu iki paskutinio žaidėjo. Paskutinis pasako savo apibūdinimą garsiai. Tada jis sulyginamas su pirmuoju pasiūstu žodžiu.	
Tiltai	Popierius, laikraščiai, žirkklės, lipni juosta, klijai	Grupė suskirstoma į keturias komandas. Patalpa taip pat perskiriama į keturias dalis. 4 šalis skiria susikertančios didelės upės. Tam, kad gyventojai bendrautų, reikia pastatyti tvirtus tiltus. Tiltų statytojai dirba nekalbėdami. Būtinai neverbališkai „šalių“ susitarimas, sutikimas, kad tiltu būtų sujungti abu upių krantai. Pasibaigus laikui, tikrinama, kiek tvirtų tiltų „šalys“ sugebėjo pastatyti. Tiltų tvirtumas tikrinamas ką nors ant jo uždėdant. Pavyzdžiui, nedidelę knygą arba kažką panašaus. Be to, po tiltu turi praplaukti laivas (knyga prastumiama pro apačią).	Ar jums buvo sunku statyti tiltus? Kodėl? Ko išmokote iš šio pratimo? Gal jums yra tekę iš tikrųjų „statyti tiltą“ tarp susipykusių bičiulių, nebendraujančių grupių ar pan.?
Dešimt	Popierius, rašymo priemonės	Dalyviai susėda ratu ir išsidalina popieriaus lapus, rašiklius. Per 5 min. parašo po 10 dalykų, kurie jiems savyje patinka. Kiekvienas perskaito užrašytas savybes. 3 dalyviai pasako pavyzdžius, kada jie pastebėjo tokias savybes žmoguje.	
Gražiausias įvykis		Dalyviai suskirstomi poromis ar po tris ir kiekvienas pasakoja gražiausią savo vaikystės (vasaros, savaitės) įvykį. Tada susirenka visa grupė ir partneriai papasakoja visai grupei, ką vienas iš kito girdėjo.	Kaip jauteisi pasakodamas savo istoriją draugui? Kaip jauteisi klausydamas? Kodėl? Kokie dalykai svarbūs kalbančiam apie save?
Ilga kelionė	Popierius, rašymo priemonės	Kiekvienas dalyvis gauna po lapą popieriaus ir kuo rašyti. Paprašykite dalyvių įsivaizduoti, kad jų šeima kitą vasarą pakviesta dalyvauti ilgai trunkančioje kelionėje. Tris mėnesius jie keliaus po Aliaską. Kiekvienas šeimos narys gali pasiimti su savimi po kuprinę. Keliaudami jie gaus visus reikalingus daiktus (maisto, vaistų, palapinių, miegmaišių, gėrimų, puodą ir pan.). Šeimos bus jungiamos į grupes po tris, o iš viso keliaus maždaug dvidešimt žmonių ir vienas patyręs vadovas. Dalyvių užduotis – sudaryti sąrašą iš dešimties svarbiausių daiktų, kuriuos jie norėtų pasiimti į kelionę, nes iš namų išvažiuoja ilgam laikui. Leiskite dalyviams 10–15 minučių po vieną pasvarstyti ir susirašyti daiktus. Po to grupelėmis jie gali aptarti, kas ką pasirinko. Paprašykite žvaigždute pažymėti tris svarbiausius daiktus. Po to dalyviai vėl grupelėmis aptaria savo pasirinkimą ir paaiškina, kodėl tie daiktai yra tokie svarbūs.	Kodėl, jūsų manymu, taip sunku išskirti, kas svarbiausia? Pamąstykite, kada gyvenime svarbu išskirti prioritetus. Kas nutinka žmonėms, kurie nesugeba nuspręsti, kas gyvenime svarbiausia? Ar galvojai tik apie savo poreikius, ar svarstei ir apie kitus šeimos narius? Ar prisimeni, kaip nusprendei kažką išmesti?

Įvairios šeimos	Seni žurnalai, laikraščiai, žirklės, klizai, popieriaus lapai	Atliekant pratimą reikia sukurti kuo daugiau šeimyninių ryšių. Naudojama koliažo technika. Dalyviai dirba mažomis grupelėmis. Iš laikraščių, katalogų ir kt. iškerpama daug žmonių nuotraukų. Po to jos klijuojamos ant popieriaus sudarant įvairius šeimos tipus. Vėliau dalyviai pristato grupelėse sukurtas šeimas ir kartu aptaria jas.	Ar tavo šeima kur nors pavaizduota? Ar yra tokių šeimų, kurios liko nepavaizduotos? Ko reikia, kad būtų šeima? (Čia gali kilti įdomi diskusija. Nepraleiskite progos išgirsti vaikų mintis ir suteikti jiems naujos informacijos bei idėjų.) Ko reikia visoms šeimoms? (Tai irgi rimtas klausimas.)
Jausmų piešimas	Popierius ir pieštukai ar kreidelės	Grupėje aptariama, ar galima jausmus susieti su spalvomis? Kokios spalvos tinka kokiems jausmams? Po to dalyviai atskirai arba grupėmis piešia džiaugsmą, liūdesį, pyktį, baimę... Aptarkite spalvų pasirinkimą. Galite sukurti eilėraščių.	
Knyga apie mane	Popierius, priemonės piešimui ar rašymui	Sulenkę A4 formato lapus padarykite iš jų knygą. Iš išorės pridėkite spalvoto popieriaus lapą ir lapus susekite. Tuškinuku kiekvieno lapo apačioje parašykite nebaigtą sakinį. Pradėkite nuo „Aš ir mano šeima“. Vėliau galima savo knygas paskaityti kitiems.	Sakinių pavyzdžiai kitiems lapams: Aš džiaugiuosi, kai... Man nepatinka... Aš ilgiuosi... Aš niekada nepamiršiu... Aš pavargstu, kai... Mama mano, kad aš... Blogiausia, ką žinau, yra... Man pasidaro liūdna, kai... Man labai gerai sekasi... Aš bijau... Aš džiaugiuosi, kai... Įdomiausia mokykloje...
Koliažas	Žirklės, popieriaus lapas kiekvienam dalyviui, žurnalai, klizai	Išdalinami reikmenys. Kiekvienas dalyvis sukuria savo koliažą iš žurnale esančių paveikslukų ir žodžių, apibūdinančių jo asmenybę. Variantai:	Apibūdinkite savo koliažą ir pasakykite, ką reiškia kiekvienas paveikslukas ir žodis. Ką jūs sužinojote apie save iš šio pratimo?
Mano kortelė	Ryškios kartoninės 16 iš 18 cm kortelės kiekvienam dalyviui, rašymo priemonės	Visi susėda ratu ir ant kortelės užrašo savo vardą. Kortelės užverčiamos ir sudedamos rato viduryje. Tada kiekvienas pasiima po vieną, bet ne savo kortelę. Šalia vardo užrašoma kas nors teigiamo apie tą žmogų, kurio vardas užrašytas ir kortelė padedama atgal. Viena kortelės pusė lieka tuščia, nes viskas rašoma toje pusėje, kur užrašytas vardas. Kartoti viską, kol kiekvienas užrašys ant visų kortelių. Po to vadovas surenka visas korteles ir perskaito, kas parašyta vienoje kortelėje, o dalyviai turi atspėti apie ką kalbama. Išgirdę apie save surašytus pozityvius dalykus ir suvokdami, kad kiti tai girdi, dalyviai patiria labai stiprų emocinį išgyvenimą.	
Pavaizduok jausmą		Paprašykite dalyvių išvardinti jausmus, juos užrašykite lentoje. Aptarkite, kaip tuos jausmus galima išreikšti. Po to dalyviai pasiskirsto grupelėmis ir suvaidina kurį nors jausmą, užrašytą lentoje. Kiti dalyviai turi atspėti, kas tai buvo.	

Siluetai	Baltas ir spalvotas popierius, flomasteriai, storesni spalvoti siūlai, klizai, žirklys	<p>1 žingsnis: SILUETAI. Grupės nariai suskirstomi poromis. Vienas atsigula ant grindų, kitas siūlais apveda gulinčiojo siluetą. Po to pasikeičiama vietomis. Kai apvesti abu siluetai, partneriai kalbasi poromis. Jų užduotis – sužinoti kuo daugiau informacijos apie vienas kitą.</p> <p>2 žingsnis: SILUETŲ DEKORAVIMAS. Pasišnekėję partneriai dekoruoja vienas kito siluetą. Naudojami įvairūs simboliai, paryškinamos svarbios detalės, atsižvelgiama į tai, kas naujo sužinota, išgirsta.</p> <p>3 žingsnis: SILUETŲ PRISTATYMAS. Dalyviai pristato siluetus visai grupei. Pasakojama apie partnerio siluetą, kurį teko dekoruoti. Labai svarbu, kad kalbama ne savo, bet partnerio vardu („Aš esu...“). Negalima įsiterpti ir pertraukti kalbančiojo, net jeigu jis ką nors i sako neteisinga. Pateikti faktus ar patikslinti galima tik partneriui baigus kalbėti.</p> <p>Siluetus galima iškirpti iš popieriaus: gulamas ant didelio lapo, o siluetas apibraukiamas flomasteriu ir iškerpamas; stovima tarp šviestuvo ir ant sienos kabančio popieriaus lapo, ant popieriaus krentantis šešėlis apibraukiamas ir iškerpamas.</p> <p>Siluetus galima nuolat papildyti pastebėjimais apie kitą žmogų. Ant silueto galima rašyti savo mintis, kurias norima tam žmogui išsakyti.</p> <p>Jeigu su grupe susitinkama po kurio laiko, siluetus galima naudoti grupės raidai aptarti, ypač paskutinių susitikimų metu.</p>	Vadovas turėtų pasirūpinti darbo struktūra, galbūt suformuluoti keletą klausimų, kurių pagrindą partneriai pradėtų šnekėtis poromis. Klausimai gali būti susiję su pasirinkta tema. Labai svarbu, kad kiekvienam būtų suteikta galimybė pasisakyti, todėl patartina skirti daugiau laiko, kad nereikėtų nutraukti užsiėmimo nebais pasisakymų.
Žvakė	Žvakės ir degtukai	Visi susėda ratu. Uždegama žvakė. Žvakę laikantis žmogus pasakoja grupei už ką vertina, ką gero mato viename iš sėdinčiųjų rate, tačiau nesako jo vardo. Baigęs perduoda žvakę tam, apie kurį jis kalbėjo. Šis daro tą patį. Užduotis atlikta, kai kiekvienas būna apkalbėtas du kartus. Kaip vadovas pirmiausia turėtumėte kalbėti apie tuos žmones, kurie galbūt mažiausiai grupės vertinami.	
Mano vardas – tavo sumanymai	Popierius, spalvoti pieštukai	Vienas dalyvis papasakoja, kas jam sugalvojo vardą ir istoriją, kuri susijusi su tuo vardu. Visi dalyviai pasakojimo metu piešia ir rašo tai, kas tiesiog šauna galvą. Galiausiai pašnekama apie pasakojimą ir piešinius. Toliau istoriją pasakoja kas nors kitas. Pabaigoje nuspręskite, ką daryti su piešiniais (pvz. papuošti kambarį, padovanoti...)	
Mėgstamiausias pyragaitis	Popieriaus lapelis ir pieštukas kiekvienam	Ant popieriaus lapelio nupiešiamas apskritimas „mėgstamiausias pyragaitis“. Atskirai surašomi daiktai, veikla, draugai, kurie asmeniniame gyvenime daro kokią nors įtaką. Tada apskritimas padalinamas į nevienodas dalis taip, kad didžiausiame gabalėlyje būtų įrašyta daiktas, kurį labiausiai mėgsti, antram pagal dydį – tas, kurį mėgsti mažiau ir t.t. Po to poromis „pyragaitis“ pristatomas.	„Baimės pyragaitis“ – pyragaičio gabalėliuose įrašomi dalykai, kurių bijomasi.

Veidu į veidą		<p>Žaidėjai susėda po du, vienas priešais kitą. Per tris minutes jie turi surasti po penkis tarpusavio panašumus ir skirtumus. Po trijų minučių keičiamasi partneriais ir tęsiama toliau. Kai visi pasikalba arba kai tai daryti pabosta, visi žaidėjai susirenka ir surašo dažniausiai pasitaikančius panašumus ir skirtumus.</p>	<p>Ar yra tokių panašumų, kurie galėtų būti skirtumai (pvz., abu turi plaukus, bet vienas šviesius, o kitas tamsius)? Ar yra skirtumų, kurie svarbesni už kitus? Kurie? Kokie fiziniai skirtumai ir panašumai pastebėti? Ar yra panašumų ir skirtumų, nesusijusių su kūnu? Ar yra panašumų/skirtumų su kuriais gimstama? Ar yra panašumų/skirtumų, kuriuos galima pasidaryti pačiam? Ar pasitaiko gyvenime momentų, kai būti tokiam kaip visi yra geriau? Ar pasitaiko gyvenime momentų, kai būti kitokiam nei visi yra geriau?</p>
Burime	Popierius, rašymo priemonės	<p>Burime – tai žaidimas, kuriam jau keli šimtai metų. Žaidžiant šį žaidimą reikia iš duotų žodžių sukurti eilėraščių. Pabandykite sukurti ketureilius su žodžiais (jie turi būti panaudoti rimui): arklys – krioklys – bėglis – sakys; Sniegas – miegas – juokas – šokas; Diena – viena – kava – tava.</p>	
Intonacija		<p>Pasakyti labai paprastą sakinį – „Na štai ir viskas!“ Bet pasakyti: džiaugsmingai, tarytum būtumėt pabaigę ruošti namų darbus; supasitenkinimu, tarytum būtumėt užmušę paskutinę musę, buvusią kambaryje; nusiminusiai, tarytum būtumėte nepamatę paskutinės mėgstamo serialo serijos; su išgąščiu, tarytum jus būtų pasivijęs vilkas, nuo kurio bėgote; pavargusiai, tarytum būtumėt ką tik nuskutę kibirą bulvių.</p>	
Neįprastas dainavimas		<p>Kaip teisingai dainuoti, žino visi. Bet kai kada „teisingai“ dainuoti būna nuobodu. Padainuokite dainą: užspaudę nosį pirštais, pilna burna vandens, įtraukę žandus į vidų, prikandę apatinę lūpą, tarp dantų įsikišę degtuką.</p>	
Pieštas laiškas	Popierius, rašymo priemonės	<p>Kažkada žmonės nemokėjo rašyti. Tačiau jie vis tiek siuntė vieni kitiems laiškus. Vietoje raidžių ir žodžių jie naudojo piešinius. Parašykite draugui trumpą laišką, kuriuo jam norite pasakyti: paskambink man šiandien šeštą valandą vakaro; vakare kviečiu žaisti futbolą; ar galėtume daryti namų darbus kartu?; padovanok man šuniuką gimtadienio proga; duok man spalvoto popieriaus ir žirkles. Duokite laišką savo draugui ir įsitikinkite ar jis jus suprato.</p>	

Rankos su emocijomis		Žmogus yra ypatingas tuo, kad jis patiria daug emocijų. Paprastai emocijos matosi veide. Mimika – tai galimybė parodyti emocijas veido išraiškomis. Bet emocijas galima pademonstruoti ir kitaip. Pavyzdžiui – rankomis. Parodykite rankomis: džiaugsmą, pyktį, baimę, liūdesį, meilę, draugiškumą, neapykantą.	
Skulptūra	Raištis akims	Reikia trijų žaidėjų. Vienam užrišamos akys. Antras atsistoja kokia nors poza ir joje pasilieka nejudėdamas. Žaidėjas užrištomis akimis turi pajusti kaip stovi pirmasis ir trečią žaidėją pastatyti taip pat.	
Sportinė pantomima		Pantomimos meistrai dažniausiai savo vaidinimuose vaizduoja kokios nors profesijos žmones. Jūs taip pat galite tapti mimu ir pavaizduoti: valtį ir kluotojus ir vairininką; disko metiką; šuolininkus į tolį ir aukštį; sunkumų kilnotojus; sinchroninio plaukimo grupę. Kitos grupelės gali spėti vaizduojamą sporto šaką.	
Suvidintas anekdotas		Anekdotas – tai trumpas pasakojimas su netikėta pabaiga. O kiekvieną pasakojimą galima suvidinti. Suvidinkite kitai grupei anekdotą apie žvėris.	
Asmens sargybiniai		Sudaromos mažos grupės po 4 žaidėjus. Vienas iš jų yra LSA (labai svarbus asmuo – taigi įžymi asmenybė), kiti du – jo asmens sargybiniai, o ketvirtasis – agentas, kuris turi „nušauti“ LSA. Asmens sargybiniai ir LSA susikabina rankomis ir suformuoja ratą. Agentas turi paliesti LSA nugarą. Abu asmens sargybiniai stengiasi neleisti jam to padaryti. Jeigu LSA paliečiamas, galima pasikeisti vaidmenimis.	Šį žaidimą tinka žaisti tarp ne itin judrių motorinio aktyvumo fazių. Ypač įdomu žaisti atitinkamai persirengus (užsidėjus tam tikrą galvos apdangalą ar akinius) ir LSA parinkus įžymių žmonių vardus.

TURINYS

ĮVADAS	39
I. ENGIAMŪJŲ TEATRO TEORIJOS ANALIZĖ	39
I.1. Augusto Boalio biografija	40
I.2. Engiamųjų teatro specifika	41
I.3. Engėjas ir engiamasis: socialinis bei psichologinis požiūris	41
II. ENGIAMŪJŲ TEATRO PRAKTIKA EUROPOJE	41
II.1. Tarptautinė Engiamųjų teatro organizacija	42
II.2. Engiamųjų teatro praktika: Švedija	42
II.2.1. Švedijos Forumo teatrų asociacija	42
II.2.2. Engiamųjų teatro atvejai Švedijoje	42
II.3. Engiamųjų teatro praktika: Italija	42
II.3.1. Engiamųjų teatro atvejai Italijoje	43
II.4. Engiamųjų teatro praktika: Estija	43
II.3.2. Engiamųjų teatro atvejai Estijoje	44
III. ENGIAMŪJŲ TEATRO PRAKTIKA LIETUVOJE	44
III.1. „Forumo teatras“ pagrindinė VŠĮ „Menų ir mokymo namai“ veiklos programa	44
III.1.1. Trumpa istorija bei veiklos kryptys	44
III.1.2. „Forumo teatro“ projektinė veikla	45
III.1.3. „Forumo teatro“ pasirodymo (užsiėmimo) kūrimas	46
III.2. Jaunimo iniciatyvų projektas „Gyvenimo veidrodis“	47
BIBLIOGRAFIJOS SĄRAŠAS	48

Engiamųjų teatro yra paremtas skirtingų teatro metodikų naudojimo principu, siekiant padėti vienokį ar kitokį suvaržymą patiriantiems asmenims atsispirti diktatui ir kovoti prieš rasizmą, seksizmą, homofobiją, smurtą bei kitas diskriminacijos formas.

ĮVADAS

Teatro estetika ir terapija žmogui yra žinoma jau nuo antikos laikų. Kaip savo teoriniuose veikaluose pastebėjo Aristotelis, teatro vaidinimo metu, žiūrovui patiriant katarsį ir tapatinantis su stebimu personažu (ar personažais), jo sąmonės paviršium iškyla vienokios ar kitokios asmeninės problemos ir galimi jų sprendimo būdai.

Naujaisiais skubėjimo laikais, kuomet žmonės panaudoja masių liūną ir neranda laiko savirefleksijai, teatras siūlo savo terapiją. Tačiau ši terapija nėra aristoteliško katarsio paieškos. Tai teatras, kuris išlaisvina ir padeda atrasti įvairiausias iškilusių problemų sprendimo būdus, susivokti.

Dramos ir teatro terapija užsienio šalyse praktikuojama jau seniai. Ši terapija apibrėžiama kaip kryptingas įvairių teatro technikų bei metodų naudojimas, siekiant paveikti intereso asmenybės ugdymą ir gerinti jo sveikatą. Dažniausiai taip siekiama išspręsti intereso problemas bei įtraukti visuomenę į aktyvią diskusiją ir dalyvavimą sprendžiant aktualius klausimus ir slopinant konfliktus. Tokio tipo teatre dingsta riba tarp žiūrovo ir aktorius. Visi teatrinio veiksmo dalyviai turi teisę pasisakyti ir būti išklausyti. Terapijame teatre siekiama akcentuoti ne tik mąstymą, bet ir veiksmą.

Būtent taip 6-ojo dešimtmečio pradžioje Augustui Boaliui gimė Engiamųjų teatro idėja, turėjusi padėti spręsti asmenines bei visuomenines problemas, išsivaduoti iš įvairių priespaudos formų. Šis teatras yra paremtas skirtingų teatro metodikų naudojimu siekiant padėti vienokį ar kitokį suvaržymą patiriantiems asmenims atsispirti diktatui ir kovoti prieš bet kokias išnaudojimo formas: rasizmą, seksizmą, homofobiją, smurtą bei kitokią diskriminaciją.

Įvairūs socialinio teatro tipai laikais, kai visuomenėje gausu konfliktų, negatyvaus požiūrio, susvetimėjimo, opių socialinių problemų, kurios neretai susijusios su individų bendruomeninio gyvenimo kokybe, turėtų būti pakankamai plačiai naudojamos terapinės priemonės. Daugelyje šalių Engiamųjų teatro metodikos naudojamos jau daugiau nei pusšimtį metų. Europoje veikia Engiamųjų teatro principais paremti tyrimų bei terapijos centrai, teatrui siekia panaikinti skirtį tarp žiūrovo ir aktorius. Lietuvoje taip pat atsiranda vis daugiau su visuomenės probleminėmis grupėmis dirbančių teatro specialistų, pedagogų ir socialinių darbuotojų.

Engiamųjų teatro metodika yra naudojama siekiant spręsti socialinius konfliktus, atkreipti visuomenės bei valdžios organų dėmesį į vyraujančias problemas ir ugdyti individų nuostatas, gebėjimus, terapinius poreikius jungiant su netradiciniais resocializacijos metodais vaidybinėje erdvėje.

Engiamųjų (terapinio) teatro nauda Lietuvos kultūriniam bei visuomeniniam gyvenimui dar nėra iki galo iširta. Tai yra savotiška niša, kurią po truputį ima pildyti šiam teatrui prielankūs aktoriai, režisieriai, pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai.

Lietuvos visuomenėje gajai nuomonė, jog teatras tik pramoga, jog susirinkusi publika neturi teisės kištis į veiksmo eigą, išsakyti savo nuomonę. Publika privalo tiesiog stebėti spektaklį, kuris yra tam tikras repetitijų būdu sukurtas produktas. Visuomenėje, nesusidūrusioje su

Engiamųjų teatro metodologija bei veiksmo kūrimo principais, vyrauja stereotipinis mąstymas. Stereotipu galima pavadinti ir įsitikinimą, jog teatras (aktoriai) yra aktyvus veikėjas, o žiūrovas – pasyvus stebėtojas.

„Atviro rato“ kūrėjai, pristatydami savo teatro idėją, apie jo funkciją žmogaus gyvenime yra pasakę taip: „Išdrįsti kalbėti, tai tas pat kaip išpažinti. Išpažindamas pažįsti save. Per save – kitus. Atvirai kalbėdami apie save – kalbame apie savo kartą. Kelias nuo savęs pažinimo į kitų pažinimą – nesibaigiantis kelias. Tarsi užburtas ratas. Mūsų tikslas – atverti tą ratą. Prabilti atvira teatrine kalba. Teatrinėmis taisyklėmis. Apie kitus per save. Gydyti ir gydytis teatru.“ Engiamųjų teatro ideologija yra labai panaši – diskusijų bei veiksmo pagalba paskatinti problemų sprendimus. Skirtumas tarp „Atviro rato“ ir Engiamųjų teatro yra tik tas, kad A. Boalis atsisako visų įprastų teatro taisyklių, o spektaklį apibrėžia užsiėmimu.

Teatrolginės literatūros, tyrinėjančios Engiamųjų teatro teoriją ir metodologiją nėra gausu. Galima teigti, kad lietuvių kalba jos iš viso nėra. Engiamųjų teatro teoretikas bei praktikas A. Boalis publikavo kelias knygas, kuriose išdėstė savo kuriamo teatro specifiką.

I. ENGIAMŪJŲ TEATRO TEORIJS ANALIZĖ

I.1. Augusto Boalio biografija

XX a. 6-ojo dešimtmečio pabaigoje–7-ojo dešimtmečio pradžioje Brazilijoje gimė naujas scenos meno fenomenas – Engiamųjų teatras (Teatro do Oprimido). „Tai pratimų ir žaidimų sistema, sužadinti engiamųjų klasės saviraišką ir leidžianti prabilti žmonėms, kurie iki tol buvo priversti tylėti.“ Engiamųjų teatras užgimė kaip tik Lotynų Amerikoje, kurioje tuo metu žmonės itin kentėjo nuo diktatoriškų režimų vykdomos prievartos, neteisybės ir skurdo.

Jo pradininkas – brazilų teatro režisierius, rašytojas ir politikas Augustas Boalis (1931–2009) – sukūrė originalią teatro filosofiją, padedančią žmonėms suprasti regresyvią valdžios prigimtį, nepamesti galvos ir atsispirti diktatui per aštirus socialinius konfliktus, kurie itin dažni engiamųjų kasdienybėje. Toks teatras tapo stipria pasipirtimi žemiausių socialinių sluoksnių atstovų kovoje prieš klasinę priespaudą – rasizmą, seksizmą ir pačias įvairiausias socialinės diskriminacijos formas.

Baigęs studijas Boalis buvo pakviestas dirbti į Brazilijos San Paulo teatrą, kur ir prasidėjo pirmieji jo eksperimentai, vedantys link iki tol dar niekada nematyto ir nepatirto teatrinio fenomeno. Engiamųjų teatro užuomazgos ir susiformavo būtent San Paulo „Arenos“ teatre, kuriame dirbo Boalis. Norėdamas sužinoti publikos nuomonę, po spektaklių jis rengdavo žiūrovų, aktorių ir režisieriaus diskusijas. Vėliau jis pasiūlė žiūrovams tiesiog sustabdyti veiksmą ir patarti, kaip turėtų elgtis personažai. A. Boalis prisimena, kad viskas prasidėjo nuo vienos žiūrovės, kurią taip sujaukino scenoje vykstantis veiksmas, kad ji pati užlipo ant scenos ir parodė aktoriams, kaip viskas turėtų vykti. Pasak Boalio, tą akimirksnį ir įvyko didžiausias jo teatro perversmas – išnyko riba tarp aktorius ir žiūrovo. Taip buvo sukurtas naujas teatro metodas – Forumo teatras.

1971 m. Brazilijoje, prasidėjus politinei ir visuomeninei suirutei, ir valdžią paėmus totalitarinio režimo šalininkams, A. Boalis buvos suimtas ir uždarytas į kalėjimą kaip politinę sumaištį keliantis recidyvistas. Jungtinių Tautų reikalavimu, po kelių metų jis buvo paleistas ir ištremtas į Argentiją, kur publikavo kelis teorinius veikalus, taip užtvirtindamas Engiamųjų teatro teoriją ir metodologiją.

Tremties laikotarpiui pasibaigus, Boalis pradėjo keliauti po kitas Pietų Amerikos šalis, tokias kaip Peru ir Ekvadoras. Ten jis ne tik pristatinėjo savo metodologiją, bet ir bandė ją taikyti praktiškai, sprendžiant bendruomenines problemas. Dažnai jis dirbdavo su mažomis ir dažniausiai vargingomis bendruomenėmis, kurios dėl vienos ar kitos priežasties buvo engiamos (civilinis karas arba per mažas valdžios dėmesys). Boalis laikėsi nuomonės, kad tik engiamasis gali išlaisvinti engiamąjį.

Po to, kai Brazilijos karinė diktatūra pasibaigė, Boalis grįžo į tėvynę, kur iškart įkūrė Engiamųjų teatro organizaciją. Jos tikslas – mokytis, diskutuoti ir išreikšti poziciją, susijusią su pilietinėmis teisėmis, kultūra ir įvairiomis engimo formomis naudojant teatro kalbą. Boalio užsispyrimas ir sunkus darbas nutiesė kelią naujo įstatymo sukūrimui, kuriuo būtų apsaugotos nusikaltimų aukos bei vargingai gyvenantys asmenys Brazilijoje. Šalyje ėmė gausiai kurtis organizacijos, kovojančios už žmonių teises.

1976 m., vėl prasidėjus neramumams šalyje, A. Boalis atvyksta į Europą ir Portugalijoje, Sorbonos universitete, ima dėstyti. Prancūzijoje, kartu su bendraminčiais jis įkuria Tarptautinę Engiamųjų teatro asociaciją, kurios padedamas 1981 m. suorganizuoja pirmąjį Tarptautinį Engiamųjų teatro festivalį. Europoje Brazilas sėkmingai pristato Engiamųjų teatrą, rengia užsiėmimus, į kuriuos plūsta minios interesantų.

Atvykęs į Europą ir susidūręs su visai kitomis problemomis nei Pietų Amerikoje, A. Boalis publikuoja metodologiją pagrįstą veikalą Troškimų vaivorykštė (*The rainbow of desire*), kuriame apibrėžia terapinio teatro metodus, veikiančius dalyvius ne bendrąja prasme, o asmeniškai. Šios metodologijos pagrindinis tikslas yra padėti individams suprasti asmenines psichologines problemas.

Grįžęs į Braziliją A. Boalis tapo parlamento nariu ir ėmėsi tiesiogiai, valstybiniu lygiu, spręsti visuomenines problemas. Siekdamas, kad piliečiai išsakytų savo problemas ir teiktų pasiūlymus įstatymų pagrindams, A. Boalis sukūrė įstatymų teatro metodą, kuriuo siekiama piliečiams, kuriems politikai kuria įstatymus nebūtinai atsižvelgdami į jų problemas ir poreikius, suteikti galimybę patiems būti atsakingiems už valstybėje veikiančių įstatymų kūrimą.

1.2. Engiamųjų teatro specifika

Engiamųjų teatras yra pagrįstas skirtingų metodologijų jungimu ir taikymu. Tai metodas, pagrįstas etiškos principais, kuriais remiantis siekiama spręsti socialines, kultūrinės ir politines problemas. Tania Barauna ir Tomas Motos Terue'as išskiria kelis pagrindinius Engiamųjų teatro principus: išgyvenamų socialinių problemų identifikavimas; sprendimų paieška bei probleminių situacijų pakeitimas naudojant atrastus jų sprendimo būdus. Visi išvardinti principai, apjungti remiantis A. Boalio siūlomų metodais, leidžia dalyviams visiškai įsitraukti į diskusiją, nes neretai jos metu yra paliečiamos visiems artimos temos ar realiai kada nors išgyventos situacijos. Metodai yra pagrįsti žaidimo principais, tad, priklausomai nuo eskaluojamos temos ir problemos, leidžia dalyviams nevaržomai atsiverti, pasinaudoti refleksijos siūlomomis galimybėmis, kurti dialogą.

Jau pirmaisiais darbo teatre metais A. Boalis pastebėjo, jog žiūrovams neužtenka vien tik pamatyti spektaklį, taigi jis nusprendė įtraukti žiūrovą į veiksmą kaip spect-aktorių, pradėtą ir inicijuotą kūrėjų. Spektaklio ar užsiėmimo kūrėjams apibrėžti Brazilas pavartojo žodį džokeris (*joker*), žinomą iš kortų žaidimo. Tai korta, kuri nepriklauso prie

jokios grupės ir gali žaidimą pakreipti įvairiomis linkmėmis priklausomai nuo jo pobūdžio. A. Boalio džokeris yra suprantamas kaip Engiamųjų teatro užsiėmimo vedėjas, kuris nepalaiko nė vienos pusės, o tik stengiasi katalizuoti tam tikras dalyvių reakcijas, moderuoti veiklos kryptis. Džokeris taip pat yra atsakingas už grupėje kuriamą atmosferą, taisykles bei dalyvaujančių asmenų isitraukimo lygį. Bendriausia prasme – jis atsakingas už užsiėmimo moderavimą. Išskyrus ir apibūdinus du pagrindinius Engiamųjų teatro veikėjus, vertėtų pereiti prie A. Boalio siūlomų teatro metodikų.

- Forumo teatras yra viena iš technikų, kurią naudojant dalyviai kaip veiksmo stimuliantą naudoja problemine situacija, kurioje išryškėja engėjo–engiamojo santykiai. Vartojant antikinio graikų teatro terminus tai būtų protagonistas ir antagonistas. Forumo teatro pagalba norima pavaizduoti žmogų (protagonistą), kuris siekia susidoroti su engimu ar problema, tačiau susiduria su kliūtimis, nes konfliktinėje situacijoje veikia ir antagonistas. Šis metodas susideda iš kelių dalių. Visų pirma, diskusijos metu problema išryškinama ir aptariama. Jeigu yra naudojamas asmeninės konfliktinės situacijos modelis, tuomet asmuo, sutikęs, jog konfliktas būtų perkeltas į sceną, tampa situacijos režisieriumi. Jis paprašomas kuo smulkiau nusakyti situaciją, jausmus prieš konfliktą, konflikto metu ir po jo bei išsirinkti aktorius (Boalio manymu, dalyviui yra priimtinau pačiam skirti roles, o taikytis prie primestų). Antrojo etapo metu konfliktinė situacija su visomis smulkmenomis yra suvaidinama pirmąjį kartą. Antro pasirodymo metu žiūrovai, suprasdami problemą bei manydami žiną išeitį, gali sustabdyti vyksmą ir pasikeisti vietomis arba su engėju, arba su engiamuoju. Scena yra rodoma tol, kol išsprendžiamas konfliktas. Paskutiniame etape vyksta refleksija, kuri reikalinga tam, kad dalyviai parodytoje situacijoje bei pasiūlytuose problemos sprendimo būduose atrastų jiems labiausiai tinkantį.

- Nematomas teatras yra skirtas iškelti į viešumą visuomenines problemas ir išprovokuoti aplinkinių reakciją ir diskusijas. Šio tipo teatras vyksta viešose erdvėse neatskleidžiant, kad situacija yra iš anksto žinoma (surežisuota), o engėjas ir engiamasis tėra aktoriai. Iš pradžių dalyvių grupė aptaria kokio tipo konfliktinę situaciją vaidins. Vėliau yra aptariamos pirminio scenarijaus detalės, aktoriai apibrėžia savo atliksiamo personažo būdą, veiksmus, reikšmingas biografijos detales. Tai padaryti yra labai svarbu tam, kad pasirodymas atrodytų kuo tikresnis, įtikinamesnis ir kad kuo daugiau aplinkinių įsitrauktų į konflikto sprendimo paiešką. Kitame etape iš anksto skrupulingai apgalvota konfliktinė situacija yra parodoma viešoje vietoje. Priklausomai nuo iškeltos problemos ir aplinkinių reakcijų, po pasirodymo aktoriai arba išsiskirsto, arba toliau yra diskutuojama kartu su įsitraukusiais praeiviais, bandoma išspręsti problemą.

- Vaizdų teatras, anot Boalio, yra vienas iš svarbesniųjų teatro principų. Pagrindinis jo tikslas – kuriant vaizdus spręsti visuomenines bei asmenines problemas ir neutralizuoti engiančiojo vaidmenį. Tam, kad būtų perteikti individo jausmai, kaip pagrindinis įrankis yra naudojamas kūnas, t. y. fizinės žmogaus išraiškos. Šiame teatre naudojamas metodas yra judančios skulptūros. Aktoriai sukuria skulptūrą, kurioje atsispindi konfliktinė situacija, ryškios engėjo ir engiamojo figūros, tačiau vaizdinys nėra aiškiai apibrėžiamas, paaiškinamas. Žiūrovai, diskusijų metu, patys turi pamatyti konfliktinę situaciją ir pateikti geriausią, jų

manymu, sprendimą. Po diskusijų, atsižvelgus į pasiūlytus problemos sprendimo būdus, eina vaidmenų pasikeitimai – žiūrovai stoja vietoje aktorių ir bando išvengti konfliktinės situacijos.

- Laikraščių teatro veikimo metodas pagrįstas periodinės spaudos, televizijos ar radijo skelbiamų žinučių improvizacijomis. Šio metodo tikslas yra, atsiribojus nuo pateikiamos informacijos ir susitelkus tik ties joje vyraujančia problematika, improvizuojant rasti išeitį iš susiklosčiusios situacijos. Apie šį teatrą A. Boalis sako: „Neretai visuomenės informavimo priemonės pateikia tik sausą, dažnai net ir pakeistą informaciją, štai kodėl yra labai svarbu plačiau panagrinėti skelbiamas žinutes. Net ir menkiausias žodis gali būti paslėpta žinutė, kvestionuojanti dominuojančią ideologiją.“

- Įstatymų teatras yra grynai politinio teatro metodologija. Remdamasis įvairiais metodais, jis leidžia rinkėjams laisvai išsakyti savo problemas bei pasiūlyti įstatymą ar jo pataisas. A. Boalis tokio tipo rinkėjų ir įstatymų leidžiamosios valdžios susikirtimą įvardina „pereinamąja demokratija“ (transitive democracy) – situacija, kada žiūrovas pats tampa įstatymų leidėju, t. y. valsybės organu atstovaujančiu liaudžiai. Metodo veikimas yra panašus į forumo teatro. Skirtumas tik tas, kad įstatymų teatre yra koncentruojamasi ne į asmenines, o į visuomenines problemas.

- Troškimų vaivorykštė yra sudaryta iš daugiau nei 15 terapinio tipo veikimo principų, primenančių forumo teatro metodą, tačiau yra visiškai orientuotas į asmeninius dalyvių išgyvenimus ir vidines baimes, o ne į konfliktų sprendimą. Troškimų vaivorykštės metodologija yra labai artima Jacobo Morenos sukurtiems sociodramos ir psichodramos metodams.

I.3. Engėjas ir engiamasis: socialinis bei psichologinis požiūriai

Nagrinėjant Engiamųjų teatrą be jokios abejonės kyla poreikis apibūdinti engėjo ir engiamojo santykius socialiniu bei psichologiniu aspektais.

Engėjas: kas engia, prispaudėjas, slopintojas.

Engiamasis: prispaudą jaučiantis, slopinamas, neretai niekinamas.

Engti: spausti, varginti, kamuoti, slopinti.

Beveik visose gyvenimo situacijoje, kuriose sąveikauja du ar daugiau asmenų, galima išskirti engėją ir engiamąjį. Tai ypač ryšku trečiojoje pasaulio šalyse ir bet kokią politinę, karinę prispaudą jautusiose ar tebejaučiančiose valstybėse. Remiantis Paulo Freire'o engėjų veiklos teorija, kuri iš esmės yra antidialoginė, galima sudaryti schemą, kurioje objektai yra vienu metu ir tikrovė, ir engiamieji, o tikslas – išlaikyti (išsaugant engėjų tikrovę) prispaudą.

ENGĖJŠKO VEIKSMO TEORIJA:

Veikėjai – subjektai (dominuojantis elitas).

Objektas – išsaugotina tikrovė ir kartu engiamasis kaip tos tikrovės dalis.

Tikslas – prispaudos išsaugojimas.

Kaip galima matyti iš pateiktos schemos, engėjai valingai ar nevalingai laiko engiamuosius objektais, kuriuos privalu išsaugoti valdymo lygmenyje. Štai kodėl vienas iš pagrindinių engėjo ir engiamojo santykių elementų yra ne dialogas, o įsakymas. „Kiekvienas įsakymas yra vieno individo pasirinkimo primetimas kitam, keičiant asmens, kuriam įsakoma sąmonę taip, kad ši prisitaikytų prie įsakančiojo sąmonės. Taigi, engiamasis elgiasi kaip įsakyta, paklūsta engėjo paliepimams.“ Realybėje visi dialogai turi tendenciją

tapti monologais, o taip randasi engėjo–engiamojo santykiai.

P. Freire'as išskiria du engiamųjų bruožus: laisvės baimę ir savęs nuvertinimą, kuris išsivysto dėl to, kad primestą engėjo nuomonę jie perima kaip savą. Taip susiformuoja santykių srautas, kuris veda link konfliktinės situacijos. Apskritai bet kokie santykiai, paremti antidialogiško veiksmo samprata, yra pasmerkti pasibaigti konfliktu.

A. Boalio teatras yra paremtas engėjo–engiamojo santykių principu bei raida. Pasak jo, engiamieji yra tie individai ar grupės, kurie yra socialiai, kultūriškai, politiškai, ekonomiškai, rasiškai, seksualiai išnaudojami ar bet kuriuo kitu požiūriu yra suvaržomos jų teisės. Beveik visose situacijose, kur sąveikauja du ar daugiau asmenų, galima įžvelgti engėjo–engiamojo santykį, dar kitaip suprantamą kaip monologą. Engiamųjų teatro tikslas – pakeisti šį santykį dialogo principu tam, kad nebeliktų konfliktinės situacijos.

II. ENGIAMŪJŲ TEATRO PRAKTIKA EUROPOJE

Atvykęs į Europą, A. Boalis pastebėjo, jog šiame žemyne vyraujančios problemos skiriasi nuo Pietų Amerikos gyventojų. Jei pietų amerikiečiai jaučia bendresnes problemas ir yra linkę jomis dalintis, tai europiečiai yra kamuojami asmeniškų problemų, tokių kaip priklausomybė nuo psichotropinių medžiagų, nevisavertiškumo jausmas vedantis link depresijos ar savižudybės.

II.1. TARPTAUTINĖ ENGIAMŪJŲ TEATRO ORGANIZACIJA (ITO)

Šios organizacijos steigimo poreikis atsirado dar 2002 m. vykusio Augusto ir Juliano Boalių, Luko Opdebeecko ir Ronaldo Matthijsseno susitikimo metu. Visi šie Engiamųjų teatro specialistai, kolegų spaudžiami nutarė, jog pagaliau atėjo laikas įkurti organizaciją, veikiančią tarptautiniu lygmeniu ir gebančią ne tik suvienyti visas organizacijas, dirbančias pagal Engiamųjų teatro modelį, bet ir suteikti joms visokeriopą pagalbą, susijusią su ilgalaikiais mokymais, ypač atkreipiant dėmesį į specialistų skaičiaus didinimą bei jų kvalifikacijos kėlimą. Tarptautinė Engiamųjų teatro asociacija buvo įkurta iš būtinybės suvienyti vis daugiau pagal A. Boalio metodologiją dirbančias organizacijas ir teatrus. Be to, buvo iškilęs poreikis kelti Engiamųjų teatro specialistų kvalifikaciją, supažindinti juos su naujomis metodologijomis. Taip ITO įkūrėjai A. ir J. Boaliai, L. Opdebeeckas ir R. Matthijssenai išskėlė asociacijos tikslus:

- siekti Engiamųjų teatro pripažinimo tarptautiniu lygmeniu tarpvaldžios organų, nevyriausybinų organizacijų, struktūrinių fondų ir iš mokslinių perspektyvų;
  - koordinuoti bei stiprinti Engiamųjų teatro principus visame pasaulyje;
  - apibrėžti Engiamųjų teatrą kaip priemonę ir nustatyti jo veiklos ir metodologinius standartus (tai yra, apibrėžti, kas gali būti atpažįstama kaip Engiamųjų teatras, o kas ne);
  - sukurti ir koordinuoti organizacijų, veikiančių pagal Engiamųjų teatro metodologiją, duomenų bazę;
  - skatinti tarptautinius metodikos mainus ir plėtrą;
  - rengti tarptautinius kvalifikacinius mokymus Engiamųjų teatro specialistams ir norintiems jais tapti;
  - rengti projektus, susijusius su Engiamųjų teatru tiek pasauliniu, tiek vietiniu lygmenimis.
- ITO yra apibrėžiama kaip virtualiai veikianti organizacija, t.y. virtualus tinklas, vienijantis įvairaus tipo (neformalias grupes, teatrus, nevyriausybinės organizacijas ir asociaci-

jas) organizacijos, sudarantis bei administruojantis tokių asociacijų ir Engiamųjų teatro specialistų duomenų bazes, vykdančias projektus. Internetinis puslapis sukurtas Olandijoje veikiančio teatro „Formaat“ iniciatyva A. Boalio gimtadienio proga 2004 metais.

Internetinėje duomenų bazėje užsiregistravusios daugiau nei 250 įvairių organizacijų iš 60 pasaulio šalių. Asociacija koordinuoja 23 Europos šalyse veikiančias organizacijas, kurios dirba pagal Engiamųjų teatro metodologiją.

Tarptautinė Engiamųjų teatro organizacija paruošė bei vykdo programą, pavadinimu „Keliaujantys džokeriai“ (Flying Jokers). Programos tikslas yra parengti kuo daugiau kvalifikuotų specialistų (džokerių). Projektas vykdomas seminarų ir mokymų forma skirtingose bendruomenėse, kuriose egzistuoja engimas. Patyrę Engiamųjų teatro metodologai kartu su savarankiškai veikiančiais praktikais nuo 4 iki 6 savaitių dalinasi patirtimi bei kelia metodines problemas, kurios vėliau yra siunčiamos organizacijoms partnerėms. Šios programos rezultatai apima ne tik specialistų tobulėjimą, bet ir pagalbą problemų turinčioms bendruomenėms, su kuriomis, pasitelkę A. Boalo metodologiją, visų seminarų metu dirba programos dalyviai ir specialistai.

II.2. ENGIAMŪJŲ TEATRO PRAKTIKA: ŠVEDIJA

Švedija yra viena iš pirmųjų Europos šalių, kurioje imtasi praktikuoti Engiamųjų teatrą. Tam didelę įtaką padarė dar 7-ojo dešimtmečio pradžioje šalyje apsilankęs A. Boalis, kuriu pravedė daugiau nei dvidešimtį užsiėmimų, pagrįstų savo sukurtą metodologiją. Tuo pat metu šalyje vyko švietimo sistemos reforma, kurios metu buvo nuspręsta dramos discipliną (teatrą) įtraukti į mokyklų programas kaip privalomą dalyką visų klasių moksleiviams.

Dar prieš atvykstant A. Boaliui, Švedijoje jau buvo jaučiamas didelis susidomėjimas socialiniu teatru kaip socialinės emancipacijos įrankiu, judėjimais prieš totalitarinį režimą Pietų Amerikoje. Į švedų kalbą buvo išverstos iki tol išleistos Engiamųjų teatro metodologo knygos. Skirtingai nei kitose šalyse, kuriose šio teatro metodika buvo tiesiog perimta ir pradėta naudoti, Švedijoje Engiamųjų teatras pritaikytas visuomenės poreikiams. Šalies socialinio teatro praktikai bei metodologai, atsižvelgdami į socialines problemas, apjungė Forumo, nematomo bei įstatimų teatro metodikas, su kuriomis supažindino brazilų teatro režisierius, su jau prieš kelis dešimtmečius pradėtomis praktikuoti socialinio teatro bei dramos terapijos formomis, susijusiomis ne tik su problemų sprendimu, bet ir su asmenybės formavimu, įgudžių lavinimu. Taip Švedijoje gimė unikalūs Engiamųjų teatras.

II.2.1. Švedijos Forumo teatrų asociacija

1992 metais įkurta Nacionalinė Švedijos Engiamųjų teatro asociacija (RFTS – Riksföreningen de Förtrycktas Teater i Sverige) 2002 m. pakeitė pavadinimą į Švedijos Forumo teatrų asociacija (FTS - Forumteaterföreningen i Sverige). Pagrindinis asociacijos tikslas – skleisti Forumo teatro metodą šalyje siekiant kuo platesnio visuomeninio, nevyriausybinių bei valstybinių sektorių bendradarbiavimo ir koordinuoti Forumo teatrų ir organizacijų, kurios veikia pagal jo principą, veiklą Švedijoje. Veiklos modelis – kasmetinis nacionalinis Forumo teatro festivalis, kurio metu visi besidominantys Engiamųjų teatru yra kviečiami į užsiėmimus, projektus, seminarus bei spektaklius, kuriuos veda įvairios Švedijos organizacijos, dirbančios pagal A. Boalio metodologiją. Festivalis vyksta kismet, nuo 1993-ujų.

II.2.2. Engiamųjų teatro atvejai Švedijoje

Katrin Byréus – dramos mokytoja (dramapedagog), terapeutė ir konsultantė, pagal Engiamųjų teatro metodiką dirbanti jau nuo 1979 m. Moteris daugiausia dirba Forumo teatro pagrindu, kurį pritaikė tikslinės grupės poreikiams. Ji yra viena autoritetingiausių Engiamųjų teatro praktikių ne tik Švedijoje, bet ir visame pasaulyje.

K. Byréus daugelį metų buvo A. Boalio asistente jo dažnų apsilankymų bei užsiėmimų šalyje metu. Specialistės sukurtas metodas yra pagrįstas Engiamųjų teatro metodologijos ir J. Steinbergo „vertybių išaiškinimo“ metodo sinteze. K. Byréus metodas skirtas įvairaus lygio edukacinėms programoms, pagrįstoms konkrečiu tiklu – konflikto bei problemos sprendimui pasitelkti žaidybines ir meditacines dimensijas. Taip dėmesys paskirstomas tarp pirminės Boalio poros – engėjo ir engiamojo – ir problemos sprendimo paieškos visų dalyvių atžvilgiu. Pedagogės metode Engiamųjų teatras taip pat yra jungiamas su pedagogine vaidybos tradicija, taip siekiant metodą kuo lengviau adaptuoti darbui su vaikais ir jaunimu. Forumo vaidinimas jos darbe vaizduoja problemas ir dilemas, kurios yra lengvai atpažįstamos kasdieninėse situacijose. Daugelis metodų baigiasi atviru, neišspręstu konfliktu, siekiant paskatinti dalyvius aktyviai dalyvauti ir leidžiant jiems įsikišti ir bandyti išspręsti pateiktą problemą. Komandiniai A. Boalio pasiūlyti metodai kartu su J. Steinbergo „Vertybių išaiškinimo“ metodu yra skirti kūno atpalaidavimui, komandos formavimui, uždavinių išsikėlimui ir atmosferai grupėje gerinti.

Pastaraisiais metais K. Byréus, pasitelkusi A. Boalio metodus, dirba su projektais, skirtais užkirsti kelią nepilnamečių nusikalstamumui ir pedagogų, dirbančių su problemų turinčiais jaunuoliais, kvalifikacijai kelti.

II.3. ENGIAMŪJŲ TEATRO PRAKTIKA: ITALIJA

7-ojo dešimtmečio viduryje, Italijoje nuvertus totalitarinį režimą ir pasikeitus valdančiajai daugumai, daugelis jaunų žmonių ėmė ieškoti būdų, kaip kuo aktyviau dalyvauti visuomeniniame ir politiniame gyvenime. Atsirado būtinybė spręsti tokias problemas kaip neįgalųjų ar politinių kalinių integravimas į visuomenę, pagalba priklausomybę turintiems jaunuoliams, moterims besiverčiančioms prostitucija, į šalį plūstantiems imigrantams iš trečiųjų pasaulio šalių.

Šiuo metu Italijoje yra skaičiuojama daugiau nei 100 organizacijų, kurios veikia pasitelkusios grynąjį Engiamųjų teatro modelį. Per 1000 organizacijų taiko tik Forumo teatro metodą, tačiau tik tam tikrais atvejais.

II.3.1. Engiamųjų teatro atvejai Italijoje

Organizacija „Giolli cooperativa sociale“ (GCS) įkurta Parmoje 2008 metų lapkritį. Jos tikslas – plėtoti ir visoje Italijoje skleisti A. Boalio metodologiją. Visas organizacijos pavadinimas yra „Giolli Engiamųjų teatro ir pedagogikos tyrimų centras“. Šiame centre atliekami įvairūs tyrimai, susiję su socialinių grupių problemomis, engiamųjų metodologijos bandymais ir tobulinimais. Taip pat centro darbuotojai, P. Freire'o ir A. Boalio metodų pagalba, kovoja dėl visuomenėje engiamų grupių teisių.

Organizaciją sudaro daug kitų mažesnių organizacijų bei grupių, kurios yra pasklidusios po visą Italiją. Štai kodėl GCS daugiausia užsiima projektų, susijusių su Engiamųjų teatru, organizavimu bei koordinavimu įvairiose šalies vietose. Dar viena veikla, kurią organizacija atlieka kartu su „Psichopedagoginio taikos centro“ (Centro Psicopedagogico per la Pace di Piacenza), įsikūrusio Piacen-

zoje, darbuotojais, yra seminarų bei mokymų pedagogams rengimas ir vedimas. Seminarų tema – konfliktų sprendimais pasitelkiant Forumo teatro principus.

Pastaraisiais metais GCS tikslinės grupės buvo marginalinės visuomenės grupės, tokios kaip nuo narkotinių medžiagų priklausantis jaunimas, protinę negalią turintys asmenys, kaliniai, pagyvenę žmonės, rizikos grupės jaunimas ir vaikai. Su šiomis grupėmis organizacijos specialistai dirba pasitelkę Forumo teatro metodą. Kelia dalyvių savivertės jausmą tam, kad jie sugebėtų laisvai reikšti mintis, kovoti su išylančiomis problemomis, lengviau adaptuotųsi bendruomenėje ir pasiruoštų tapti jų dalimi.

Dalis organizacijos darbo vyksta bendradarbiaujant su mokyklų moksleiviais bei pedagogais, kartais tėvais. Mokykloms skirtos programos yra kiek kitokios. Čia vyrauja tokios temos, kaip AIDS prevencija, gerojo mikroklimato mokykloje kūrimas, tarpkultūrinis mokymas, komandų formavimas. Šioms programoms naudojami metodai yra Forumo teatro bei neformalaus ugdymo metodai, kurie yra tinkamesni komandų formavimui, lengviau įsisavinami jaunesnių grupių dalyvių. Be to, neformalus metodai skatina ne spręsti problemas, o tik jas aptarti ir suprasti.

Organizacija „Krila“ yra Bolonijoje dirbančių dramų pedagogų, teatro teoretikų ir praktikų, socialinių darbuotojų, aktorių ir teatro tyrėjų kolektyvas, kurio objektas yra Engiamųjų teatras, su juo susiję tyrimai, mokymai ir plėtra.

Specialistų komanda užsiima seminarų, susijusių su A. Boalio metodologijos skleidimu ir mokymusi, forumo, nematomojo bei įstatymų teatro parodomaisiais ir mokomaisiais užsiėmimais, skirtais moksleiviams ir probleminėms visuomenės grupėms, rengimu, Engiamųjų teatro tyrimais ir plėtra.

Visos veiklos, kurias propoguoja „Krila“, turi bendrą tikslą – sujungti kūrybiškumą su laisvės pojūčiu, emancipacija, pasitelkiant teatro bei dramos terapijos siūlomus metodus. Taip dalyviams suteikiama visiška improvizacijos laisvė vartoti žodžius, skleisti garsus, atlikti judesius bei veido mimikas artimai susijusias su įvairioms kultūroms būdingais ritualais bei gyvenimo būdu, tradicijomis.

Kiekvienais metais asociacija organizuoja pirmojo lygio mokymus, norintiems susipažinti su Engiamųjų teatro istorija, metodologija ir praktika. Užsiėmimai apima A. Boalio sukurtą teatro modelio ir metodų pristatymą, Vaizdinio teatro (Image theatre) pristatymą per patyrimą bei praktinį Forumo teatro spektaklio konstravimą. Visos trys užsiėmimų mokymų dalys yra sudėliotos taip, kad dalyviai kuo lengviau įsisavintų visą procesą ir galėtų taikyti jį dirbdami. Metodiniai žaidimai dalyvius pirmiausia priartina prie kūno naudojimo būtinybės fiziniuose pratimuose, kurie yra pateikti kaip verbalinių pratimų alternatyva, siekiant išlaisvinti emocijas ir kitus žmogiškus jautimus. Taigi taip suteikiama galimybė užsiėmimuose dalyvauti žmonėms, nemokantiems šalies kalbos ar dirbantiems su imigrantais, kuriems sunku išreikšti save ne gimtąja kalba.

ARCI Catania yra Sicilijoje veikianti socialinės krypties nevyriausybinė organizacija, kurios pagrindinės veiklos yra jaunimo informavimas, tarpkultūrinis ugdymas bei imigrantų iš trečiųjų pasaulio šalių integracija į Italijos visuomenę, darbo rinką. Organizacijoje veikia jaunimo informacijos biuras, nemokami italų kalbos kursai, nemokama advokatų konsultacija bei pagal Engiamųjų teatro metodus dirbantis teatras.

Kadangi organizacija yra labiau orientuota į imi-

grantus, t. y. jų tikslinė grupė yra iš trečiųjų šalių atvykę imigrantai, tai A. Boalio metodai yra pritaikyti taip, kad sudarytų kuo neformalesnę bei laisvesnę atmosferą dalyvių išraiškai, improvizacijoms. Daugelis imigrantų prastai arba visai nekalba nei itališkai, nei angliškai. Štai kodėl pasirinkta metodologija yra labai panaši į „Krila“ organizacijos naudojamus žaidimus. Užsiėmimas padalintas į kelis lygmenis, kurių metu pirmiausia yra susipažįstama bei išsiaiškinama, kaip dalyviams sekasi (taip siekiant sukurti draugišką atmosferą). Vėliau yra žaidžiami žaidimai atpalaiduojantys raumenis, padedantys pajusti erdvę. Toliau eina pasitikėjimą skatinantys užsiėmimai. Verbalinis bendravimas dažnai yra pakeičiamas tiesiog įvairių garsų skleidimu, imitavimu, taip stengiamasi dalyvius paskatinti atsiverti: „Mūsų teatre mes – vedantieji – stengiamės daryti viską, kad dalyviai jaustųsi kuo geriau, tarsi būtų savo gimtinėje, apsupti draugų ir artimųjų. Užsiėmimuose dalyvauja tik keli italai, keletas imigrantų, kalbančių itališkai. Visi kiti dalyviai kalba tik savo šalių kalbomis – arabiškai, indiškai, volaf. Štai kodėl mūsų metodai visiškai skiriasi nuo taikomų dramos teatre. Mes norime, kad dalyviai (imigrantai) pajustų, jog jie yra unikalūs ir kad tik atsivėrę gali labai paprastai integruotis į italų visuomenę.“

Kai dalyviai apsipranta, yra pradedama diskusija pasirinkta tema (dažnai problemine): karas, „aš“ Italijoje, mano šeima, mano kelionė ir kt. Šiomis temomis mažose grupelėse yra kuriami trumpi etiudai, vėliau jie jungiami į vieną. Galiausiai, po kelių mėnesių užsiėmimų, auditorijai yra parodomas tęstinis spektaklis, po kurio vyksta diskusijos bei Forumo teatro principu pagrįstas spektaklio kartojimas.

Norėdami atkreipti dėmesį į politines bei socialines problemas, ARCI Catania vykdo socialines akcijas, paremtas Nematomo teatro metodu – teatro dalyviai iš pradžių mažose grupelėse aptaria miesto ribose bei visoje šalyje vyraujančias problemas, neretai susijusias su imigrantais, o vėliau problemines situacijas suvaidina viešojoje erdvėje, taip siekdami išprovokuoti visuomenės reakciją ir diskusijas. „Italai yra labai homofobiški, dažnai linkę nekreipti dėmesio į engiamuosius tol, kol jų tai tiesiogiai neliečia. Tad dažniausiai mūsų teatro atliekamos Nematomo teatro akcijos neduoda naudos tol, kol po atliktų improvizuotų vaidinimų visi dalyvavę nesusėdam į ratą (tiesiog toje pačioje vietoje, kur ką tik buvo parodyta situacija) ir nepradedam garsiai diskutuoti, kalbėtis apie tai, kas įvyko, kodėl niekas nesuregavo, kaip reikėtų spręsti problemas. Tuomet susidomėjimas išauga šimteriopai ir grupės diskusija perauga į visuomeninę.“

II.4. ENGIAMŪJŲ TEATRO PRAKTIKA: ESTIJA

Estija yra artimiausia Lietuvos kaimynė, kurioje yra praktikuojamas grynasis Engiamųjų teatro modelis. Greičiausiai taip yra todėl, kad Estija visuomet jautė paramą iš Suomijos bei Švedijos, kuriose šio teatro tipas propogojamas jau gerokus 40 metų.

III.3.1. Engiamųjų teatro atvejai Estijoje

Teatras „VAT“ yra vienintelė Estijos organizacija, įtraukta į Tarptautinės Engiamųjų teatro organizacijos duomenų bazę. Tai profesionalaus teatro kompanija, 1987 metais įkurta sostinėje Taline. Teatro repertuaras yra labai įvairus – dramos teatro pasirodymai, performansai ir žinoma – Forumo teatro užsiėmimai ir spektakliai.

Forumo teatro grupė susikūrė dar 1999-aisiais, iškart po to, kai teatro aktoriai pristatė pirmuosius Forumo

teatro pasirodymus jaunimo festivalyje „Jaunimas be smurto“ („Youth without violence“). Pirminės tikslinės grupės, išlikusios iki dabar – moksleiviai, studentai, pedagogai, nuteistieji, socialiniai darbuotojai. Pagrindinės veiklos temos: smurtas (mokyklose, namuose, gatvėje), narkotikų prevencija bei įvairaus lygio diskriminacija.

„VAT“ Forumo teatro grupė veikia trimis lygmenimis: Forumo teatro pasirodymai, užsiėmimai ir metodologijos mokymai. Pasirodymų trukmė 1–2 val. Pasirodymai dažniausiai vyksta įvairių seminarų metu, grupėje stengiantis sukurti neformalią atmosferą, pristatyti seminaro temas bei tikslus, išprovokuoti dialogą. Forumo teatro užsiėmimų ir mokymų trukmė priklauso nuo tikslinės grupės lūkesčių ir tikslų, kurie gali varijuoti nuo problemos identifikavimo metodologijos iki jos sprendimo būdų.

Apibendrinant galima teigti, jog Europoje Engiamųjų teatro plitimui didelę įtaką padarė A. Boalio bendraminčių paieška bei dažni jo apsilankymai, užsiėmimų ir seminarų vedimai susidomėjusiems specialistams. Be to, didelį indėlį įnešė Tarptautinės Engiamųjų organizacijos, vienijančios ne tik Europos, bet ir viso pasaulio organizacijas, dirbančias Engiamųjų teatro metodologijos pagrindu, Tarptautinio Engiamųjų teatro festivalio rengimas, kurio metu specialistai iš įvairių šalių turi galimybę dalintis patirtimi, keistis požiūriais bei metodikomis, kurias taiko savo darbe. Daugelio šalių specialistai ne tik kad perėmė A. Boalio siūlomą metodologiją, bet ją ir adaptavo pagal savo šalyse vyraujančias visuomenines bei politines problemas, tikslinių darbo grupių poreikius.

II. ENGIAMŪJŲ TEATRO PRAKTIKA LIETUVOJE

Istorinė, politinė bei visuomeninė Lietuvos situacija Engiamųjų teatro atžvilgiu

Visame pasaulyje ir Europoje gausu organizacijų, asociacijų, teatrų, kurie veikia pagal Engiamųjų teatro principus bei Augusto Boalio metodologiją. Deja, Lietuvoje situacija yra kiek prastesnė. Metodo taikymui Lietuvoje įtakos greičiausiai turi susiklosčiusi istorinė, visuomeninė bei kultūrinė situacijos.

Sovietų sąjungos priespaudos metu Lietuva buvo izoliuota nuo bet kokios vakarų šalių įtakos. Kaip teigia S. Bartolinis ir P. Mairasas, socialinės takoskyros pasižymi socialinių santykių uždarmu. Būtent tokios pastangos, kuo ilgiau išlaikyti okupuotos šalies žmones toliau nuo vakaruose plintančios kultūros ir politinių bei visuomeninių naujovių, leido sovietams netrukdomiems diegti savas doktrinas, kurios vienaip ar kitaip pasitarnautų tik jiems patiems, neatsižvelgiant į visuomenės poreikius bei interesus.

„Nikitos Chruščiovo, o vėliau Leonido Brežnevo politika kultūros ir meno atžvilgiu buvo griežta. Veikė griežta partinė–ideologinė cenzūra, buvo uždarnos dailės parodos, draudžiami meniškai raiškesni ir aštresni savo problematika spektakliai, kino filmai, persekiojami menininkai, dramaturgai, kino režisieriai.“ Žinant Engiamųjų teatro specifiką, kurios metodų naudojimas neretai pagrįstas individo savęs vertinimu ar visuomenės, politinių santvarkų nagrinėjimu norint padėti tam pačiam individui, o ne režimui, tokio tipo metodologijos būtų buvusios dižiausias smūgis socializmo šalininkams ir ideologams.

Uždaras nuo kitų šalių Lietuvos visuomeninis ir kultūrinis gyvenimas, nusistovėjusi teatro tradicija, kurioje niekada neatsirado vietos alternatyvioms jo (ypač socialinio) formoms plėtotis, taip pat yra svarbus rodiklis siekiant iširti Engiamųjų teatro naudojimo galimybes. Režisūrinis teat-

ras, režisūrinio dramos teatro tradicijos Lietuvos kultūroje visuomet buvo labai svarbios, o žinant socialinio teatro paradigimą, kurioje svarbiausią vaidmenį atlieka improvizacija, ištrinamos ribos tarp aktorių, režisierių (kurių šiame teatre netgi nėra) ir publikos, savęs analizuoti nelinkusiam lietuviui atrodo nesuprantamas ir nepriimtinas dalykas. Be to, mūsų šalyje ilgus dešimtmečius teatras visuomenės gyvenime buvo gana svarbus, tačiau pripažįstamas tik kaip meno rūšis, kuria užsiiminėjo ypatingi žmonės, turintys išskirtinių gabumų. Teatro žiūrovų sąmonėje spektaklių lankymas siejosi su pramoga ir kultūringu laisvalaikio praleidimu, bet ne su terapija ar įsitraukimu ir aktyviu dalyvavimu.

Nereikėtų pamiršti išskirti ir lietuvių būdo bruožų, kurie galėjo turėti įtakos lėtam A. Boalio metodų skverbimuisi į Lietuvos kultūrinės–terapines erdves. Naudojantis Lietuvos Valstybinio mokslo ir studijų fondo (LVMSF) finansuoto projekto „Lietuvių tautinės tapatybės raiškos būdai: socialinė atmintis, kultūrinis tęstinumas ir kaita globalizacijos sąlygomis“ atliktų tyrimų, kurių metu be visų kitų išsikeltų tikslų norėta išsiaškinti ir lietuvių būdo bruožus, duomenimis, pateiktoje lentelėje matyti, jog ketvirtu numeriu išskirtas bruožas yra uždarmumas. Uždarmumas jau savaime veda į nesugebėjimą išvengti engimo ir baimę. Neretai A. Boalio siūlomi metodai stumia individą į išsilaisvinimą iš paties savęs, į atsivėrimą. Tikriausiai lietuvių būdo bruožas, ypač uždarmą, būtų galima priskirti prie Engiamųjų teatro nepopuliarumo Lietuvoje priežasčių.

III.1. „FORUMO TEATRAS“ pagrindinė VŠĮ „MENŲ IR MOKYMO NAMAI“ veiklos programa

III.1.1. Trumpa istorija bei veiklos kryptys

Forumo teatro metodas į Lietuvą atkeliavo tarptautinio bendradarbiavimo dėka. Aktorė Raminta Vaičekonytė 1998 m. šio metodo mokėsi Estijoje, Danijoje, Švedijoje. Stažuodamasi Estijoje, stebėjo kokį didžiulį poveikį šis metodas daro žmonėms, kurie dalyvauja Forumo teatro spektakliuose. Būtent R. Vaičekonytės iniciatyva 2004 m. į Lietuvą buvo pakviesta žinoma Forumo teatro specialistė iš Švedijos – Marija Nilson, kuri vedė išsamų 3 dienų seminarą su jaunimu dirbantiems specialistams. Seminaro metu pristatytas Engiamųjų teatras bei Forumo teatro metodas, kuris buvo išbandytas ir praktiškai.

2004 m. liepos 1 d. buvo įsteigta viešoji įstaiga „Menų ir mokymo namai“, kurios steigėja ir direktorė yra R. Vaičekonytė. Į įstaigos veiklos programą buvo įtrauktas ir Forumo teatras. Ši įstaiga veikia socialinėje, kultūros ir švietimo srityse. Pagrindinis organizacijos prioritetas – socialinės atskirties mažinimas taikant įvairius novatoriškus, efektyvius, patrauklius ir visuomenei prieinamus metodus. Viena iš pagrindinių įstaigos veiklos sričių yra padėti plėsti vaikų, jaunimo bei suaugusiųjų tarpusavio bendradarbiavimą mažinant socialinę atskirtį.

Dabartinis organizacijos tikslas – išmokti daugiau netradicinių, efektyvių ugdymo ir prevencijos metodų, kurie užsienio šalyse yra sėkmingai taikomi mažinant socialinę atskirtį. Tam, kad tikslai būtų įgyvendinti, iniciatyvinė grupė dalinasi savo patirtimi su užsienio nevyriausybinėmis organizacijomis, taip skatindami bendradarbiavimą ir bendrų tikslų siekimą tarptautiniu lygmeniu.

Nuo 2004 m. organizacija kasmet aktyviai dalyvauja nacionalinėse programose, įgyvendina po keletą respublikinių projektų, dalyvauja tarptautiniuose renginiuose, veda seminarus ir mokymus, kuria ir rodo Forumo teatro spektaklius Vilniuje bei kituose šalies miestuose ir

miesteliuose, organizuoja stovyklas ir laisvalaikio užimtumą socialinės atskirties grupėms, yra įgijusi nemažą patirtį, geba dalintis žiniomis su kitomis organizacijomis.

„Menų ir mokymo namai“ bendradarbiauja su 150 šalies vidurinių mokyklų ir gimnazijų, Lietuvos studentų sąjunga, Vilniaus ir Marijampolės jaunimo organizacijų sandrauga „Apskritas stalas“, Veliučionių specialiaisiais vaikų globos namais, Druskininkų jaunimo užimtumo centru, Vilniaus, Anykščių, Molėtų, Neringos, Šiaulių, Palangos, Utenos, Raseinių, Jonavos, Kaišiadorių, Pasvalio, Kupiškio, Rokiškio, Vilkaviškio ir kt. savivaldybėmis, Rokiškio, Kupiškio, Zarasų jaunimo centrais, Klaipėdos dvasinės pagalbos jaunimui centru, Širvintų, Utenos, Telšių, Jurbarko, Lazdijų švietimo centrais, Neringos ir Vilniaus policijos komisariatais, Klaipėdos, Vilniaus ir Šiaulių regionų pataisų inspekcijomis, Vilniaus arkivyskupijos organizacija „Caritas“, Ateitininkų federacija, Nacionaliniu socialinės integracijos institutu, Trečiaisiais Vilniaus vaikų globos namais, Kulautuvos sanatorine mokykla ir kt.

Organizacijoje nuolat dirba daugiau nei 10 savanorių, projektų veiklų vykdymui samdomi specialistai (psichologai, aktoriai, socialiniai darbuotojai, dailininkai, scenos kalbos ir judesio specialistai, patyrimo pedagogikos ekspertai ir kt.), finansininkas.

Didžiausias dėmesys organizacijoje yra skiriamas penkioms pagrindinėms veikloms:

1. Forumo teatro spektakliams, kurių metu kuriami specialūs vaidinimai ugdymo įstaigoms, įmonėms, bendruomenėms aktualiomis temomis;

2. anketiniams tyrimams. Atliekami psichologiniai tyrimai siekiant išsiaiškinti opiausias problemas švietimo įstaigose, įmonėse, šeimose, bendruomenėse. Pagal atliktų tyrimų duomenis kuriami scenarijai Forumo teatro spektakliams;

3. socialinėms intervencijoms (nematomas teatras) ir pilietinėms akcijoms. Organizacijos savanoriai atlieka socialines intervencijas viešosiose vietose, siekdami išprovokuoti viešas diskusijas bei išsiaiškinti visuomenės požiūrį į vieną ar kitą aktualią problemą;

4. seminarams ir mokymams. Organizacija rengia interaktyvių, kūrybinių metodų pristatymus, veda komandos formavimo užsiėmimus, suteikia kompetencijas dirbti remiantis Forumo teatro ir kitais socialiniais, edukaciniais ir kūrybiniais metodais, siekia ugdyti pilietiškumą ir žmogaus teisių suvokimą. Organizuojami trumpalaikiai ir ilgalaikiai seminarai;

5. Stovykloms. Įstaiga rengia dienas ir stacionarias stovyklas paaugliams ir jaunimui Lietuvoje ir užsienyje, taip pat organizuoja temines stovyklas šeimoms.

Pasak R. Vaičekonytės, jaunimas ir visuomenė, susidūrusi su Forumo teatru, į šį metodą ima žiūrėti palankiai, supranta jog tai vienas iš būdų išjudinti sustabrėjusią bei neveiksnią visuomenę spręsti problemas pasitelkiant patirtis. Tačiau, pasak organizacijos vadovės, vis dar jaučiamas nemenkas valdančiųjų valstybės organų apatiškumas metodo bei jaunimo veiklos atžvilgiu, finansavimo veikloms bei projektams trūkumas. Štai kodėl neretai pasitelkiami įvairūs ES fondai ir programos.

III.1.2. „Forumo teatro“ projektinė veikla

Aktorė bei VšĮ „Menų ir mokymo namai“ įkūrėja R. Vaičekonytė turi ne mažą patirtį susijusią su Forumo teatro teorija bei praktika. Kaip jau minėta, su šiuo metodu aktorė susipažino dar 1998 m., kuomet stažavosi Šiaurės Europos šalyse. Vėliau, 1999 m., ji tobulino įgūdžius da-

lyvaudama Europos kultūros fondo ir Atviros Lietuvos fondo bendrame projekte „Art in action“. 2002 m. Šiaulių „Psichologiniame kūrybiniame jaunimo centre“ aktorė surengė pirmą seminarą apie Forumo teatro metodą, į kurį buvo pakviesti lektoriai iš Estijos. Tuo metu Estijoje Forumo teatras jau sėkmingai veikė keletą metų. „Menų ir mokymo namai“ tapo Forumo teatro metodo taikymo Lietuvoje pradininkais. Buvo imtasi įgyvendinti projektus, kuriuose taikomas šis metodas. Įstaigai priklauso ir Lietuvoje patentuotas „Forumo teatro“ vardas.

Norint geriau suprasti „Forumo teatro“ veikimo tikslus, vertėtų šiek tiek atidžiau pažvelgti į įvykdytus/vykdomus projektus, Forumo teatro metodo taikymo mokymus, seminarus ir prevencines programas.

PREVENČINĖS PROGRAMOS:

- 2007 m. 12 mėn.–2008 m. 01 mėn. „Nusikalstamų veikų, daromų Neringos savivaldybės viešose vietose, prevencija taikant Forumo teatro metodą“ (Nr. ST2-42). Projekto rėmėja Neringos savivaldybės administracija ir Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija. Tikslinės grupės – socialinės rizikos ir Neringos mokyklų moksleiviai. Projekto tema – priklausomybės ir socialinė atskirtis, integravimosi problemos, galimybės ir pagalba, nusikaltimų prevencija.

- 2007 m. birželis–gruodis „Forumo teatras – interaktyvus metodas nusikalstamumo prevencijoje“ (Nr. BS-341); 2007 m. gegužė–gruodis „Psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencija mokyklose taikant Forumo teatro metodą“ (Nr. V9-132); Projekto rėmėja Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. Tikslinės grupės – socialinės rizikos, delinkventiško elgesio vaikai ir šalies mokyklų moksleiviai. Projekto tema – sveiko gyvenimo įgūdžių ugdymas ir priklausomybių prevencija, užimtumo skatinimas.

- 2007 m. gegužė–gruodis „Psichikos sveikatos ir smurto prevencija mokyklose taikant Forumo teatro metodą“ (Nr. S-132). Projektą remia Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija. Tikslinės grupės – socialinės rizikos ir Lietuvos mokyklų moksleiviai. Projekto tema – bendravimo ir bendradarbiavimo modeliai, smurto ir patyčių prevencija.

- 2008 m. birželio 21–30 d. „Jaunimo ir paauglių socialinio atsparumo ugdymas taikant Forumo teatro metodą“ (Nr. 2P-1.6-20-02), (Nr. T15-41). Tikslinės grupės – socialinės rizikos ir delinkventiško elgesio paaugliai, Lietuvos mokyklų moksleiviai. Abiejų projektų temos skyrėsi, nes buvo taikomasi prie remėjų projektinių poreikių. JRD remto projekto temos – žmogaus teisės, tolerancija ir socialinio sektoriaus bendradarbiavimas bei jaunimo pilietinio išprusimo skatinimas. O Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės remto projekto temos buvo patyčių prevencija ir pasitikėjimo savimi, konfliktų valdymo bei problemų sprendimo įgūdžių ugdymas.

- 2008 m. vasaris–lapkritis „Forumo teatras ir socialinės intervencijos – kūrybiniai metodai aktyvinantys įvairių socialinių grupių veiklą“ (Nr. VJ08/34). Projekto rėmėja Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija. Tikslinės grupės – socialinės rizikos ir Lietuvos mokyklų moksleiviai. Projekto temos – laisvalaikio užimtumas, gyvenimo įgūdžių ir kūrybiškumo ugdymas.

FORUMO TEATRO METODO TAIKymo MOKYMAI, SEMINARAI, SPEKTAKLIAI:

- 2007 m. liepa–gruodis „Kūrybinis Forumo teatro

metodas jaunimui ir paaugliams, skatinant jų saviraišką ir iniciatyvą“ (Nr. 935). Projektą parėmė Lietuvos Respublikos Kultūros ir sporto rėmimo fondas. Tikslinės grupės – mokyklų moksleiviai. Temos – jaunimo poreikiai, iniciatyvumo galimybės, jų svarba ir įtaka visuomenės gyvenimui, lyderystės ugdymas.

- 2007 m. rugpjūtis–gruodis „Forumo teatro metodas skatinant moksleivių kūrybinę saviraišką ir iniciatyvą“ (Nr. VJ-2-07/06). Remėja Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija. Tikslinės grupės – socialinės rizikos paaugliai ir Lietuvos mokyklų moksleiviai. Projekto temos – asmens saviraiška ir pagarba kito žmogaus nuomonei, diskusijų ir refleksijų svarba jaunimui.

- 2010 m. 06 mėn. 01 d.– 2010 m. 07 mėn. 30 d., vaikų vasaros programa „Forumo teatras mano draugas“ (Nr. A72-539-(3.1.36-ŠV)), Temos – bendravimo kultūra, sveikos gyvensenos įgūdžių, psichologinio atsparumo ugdymas; 2008 m. rugpjūtis– gruodis, visuomenės sveikatos programa „Forumo teatras ir socialinės intervencijos – kūrybiniai metodai aktyvinantys įvairių socialinių grupių veiklą“ (Nr. A72-689(6.8-sr1)). Temos – teorinių žinių ir praktinių įgūdžių dermė, aktyvi ir pasyvi socialinių grupių integracija; 2008 m. kovas–gruodis, „Jaunimo ir paauglių socialinio atsparumo ugdymas Vilniaus miesto mokyklose, taikant Forumo teatro metodą“ (Nr. A72-840-(1.12-KL)). Temos – skirtingų organizacijų bendradarbiavimas socialinių grupių integracijos labui, kartų konfliktai ir bendravimo ypatumai, konstruktyvių problemos sprendimų paieška; 2009 m. rugsėjis–gruodis, „Jaunimo iniciatyva – Forumo teatras“ (Nr. A72-1485 (3.1.36-KL)). Temos – jaunų žmonių užimtumo skatinimas per savanorišką veiklą, socialinio ir pilietinio sąmoningumo skatinimas, bendravimo, komandinio darbo, problemų sprendimo įgūdžių lavinimas; 2010 05 15 „Jaunimo ir paauglių socialinio atsparumo ugdymas Vilniaus miesto mokyklose taikant Forumo teatro metodą“ (Nr. A72-711(3.1.36-SR)). Temos – jaunų žmonių vertybių išsiaiškinimas ir korekcija, bendravimo ir bendradarbiavimo, komandinio darbo, problemų sprendimo įgūdžių ugdymas. Tikslinės grupės – socialinės rizikos ir (ar) likę be tėvų globos vaikai ir Lietuvos mokyklų moksleiviai. Projektą rėmėja Vilniaus miesto savivaldybė.

- 2008 15 12 „Forumo teatras – interaktyvus edukacinis metodas jaunimui ir paaugliams“ (Nr. BS-351). Projekto remėja Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. Tikslinės grupės – socialinės rizikos ir (ar) likę be tėvų globos vaikai bei Lietuvos mokyklų moksleiviai. Projekto temos – jaunimo užimtumo, socialinio sąmoningumo skatinimas, konstruktyvaus problemų sprendimo ugdymas.

- 2008 rugsėjis–gruodis „Forumo teatras ir socialinės intervencijos – kūrybiniai metodai aktyvinantys įvairių socialinių grupių veiklą“ (Nr. 2P-1.9.1-98-28). Tikslinės grupės – socialinės rizikos ir (ar) likę be tėvų globos vaikai bei Lietuvos mokyklų moksleiviai. Temos – Jaunimo pilietiškumas ir galimybės pasinaudoti JNVO teikiamomis galimybėmis, ES fondų parama jaunimo iniciatyvoms, jaunimo pilietinio aktyvumo, bendradarbiavimo, kūrybiškumo skatinimas.

- 2009 m. rugsėjis–gruodis, projektas „Socialiai priimtino elgesio modeliavimas Forumo teatro metodo pagalba“ (Nr. T15-71). Projekto remėjas Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Tikslinės grupės – socialinės rizikos ir (ar) likę be tėvų globos vaikai bei Lietuvos mokyklų moksleiviai. Projekto temos – socialiniai bendravimo modeliai, bendravimo, komandinio darbo, problemų sprendimo įgūdžių lavinimas, socialinės

atsakomybės ugdymas.

- 2010 m. rugsėjis – gruodis, socialinės intervencijos „Gyvenimo veidrodis“ – jaunimo iniciatyva, skatinanti pilietines diskusijas (Nr. LT-12-112-2010-R3) . Projektą remia Europos Sąjungos programa „Veiklus Jaunimas“. Tikslinė grupė – jaunimas. Projekto temos – socialinių grupių integracija ir stereotipinio mąstymo keitimas visuomenėje, vertybių išsiaiškinimas.

- 2010 m. liepos 24 d.–rugpjūčio 2 d., tarptautinė pilietinio ugdymo stovykla moksleiviams – „Forumo teatras“ Kroatijoje (Nr. 2010-HR-1). Stovyklos remėja UAB Maxima LT. Tikslinė grupė – Lietuvos moksleiviai. Stovyklos tikslai – savęs pažinimas, bendravimas ir bendradarbiavimas, komandinis darbas, konfliktų valdymas ir socialinio atsparumo ugdymas.

- 2011 m. balandis– 2012 m. gegužė, pilietinio ir tautinio neformaliojo vaikų švietimo programa savivaldybėse „Piliečio žadintuvas“ (Nr. 110647). Projektą remia Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerija ir Europos socialinis fondas. Tikslinės grupės – 145 Lietuvos mokyklų moksleiviai, socialinės rizikos ir (ar) likę be tėvų globos vaikai (nuo 12 iki 18 metų). Projekto temos – aktyvaus jaunimo (jaunimo aktyvumo) ugdymas, motyvavimas ir parengimas dalyvauti visuomeninėje veikloje, savanorystės skatinimas, konstruktyvus konfliktų ir problemų sprendimo, streso įveikimo, pasitikėjimo savimi įgūdžių ugdymas, socialinių grupių tolerancija bei integracija ir kt.

Visų vykdytų projektų bei stovyklų metu VšĮ „Menų ir mokymo namai“ buvo atsakinga už projektų programų sudarymą bei išpildymą, tyrimų, atitinkančių temas, atlikimą ir statistines analizes, neformalių metodų programų sudarymą bei pristatymą tikslinėms grupėms. Taip pat organizacija atsakinga už viso projekto vyksmą, paraiškų ir ataskaitų pildymą. Visi projektai paremti Forumo teatro metodu. Po atliktų tyrimų eina Forumo teatro spektaklio vaidinimas, kuris kuriamas tiek su jau turinčiais patirties jaunuoliais, tiek su projekte dalyvaujančiu jaunimu.

Šių projektų dėka virš 7000 jaunų žmonių sužinojo apie Forumo teatro metodą, jo poveikį ir patys galėjo sudalyvauti metodo takymo bandyme.

III.1.3. Forumo teatro pasirodymo (užsiėmimo) kūrimas

Organizacija „Menų ir mokymo namai“ yra pirmūnė šio metodo taikymo Lietuvoje edukacinėje ir prevencinėje srityse darbe su paaugliais ir jaunimu (Nuo 2004 m. iki dabar). Įvairios stažuotės užsienyje, susitikimai su tikslinėmis grupėmis, probleminių tyrimų analizavimas leido organizacijos vadovei R Vaičekonytei ne tik puikiai atskleisti Forumo teatro metodo įpatumus bei privalumus, bet ir puikiai jį adaptuoti Lietuvos visuomenės poreikiams. Visų užsiėmimų metu akcentuojamas mokymasis per savo patirtį. Vykdydami projektus organizacijoje dirbo teatro, psichologijos, žmogaus teisių specialistai, pedagogai – Danguolė Girčienė, Vytautas Gasiliūnas, Virginija Skučaitė, Birutė Ulanavičienė, Mykolas Dorofėjus, Eglė Sirvydytė, Mindaugas Broga, Raimonda Vengrytė, Adomas Miklys, Mindaugas Ancevičius, Raimundas Lukšas, Eglė Gibavičiūtė, Alina Martinkutė, Irma Bogdanovičiūtė, Paulius Tamolė, Austėja Beinartaitė, Eglė Špokaitė ir kt.

Vykdydami Forumo teatro metodo programą, vedamų užsiėmimų pirmojoje dalyje dalyviai, koordinuojami moderatoriaus, žaidžia įvairius dėmesio sukaupimo, reakcijos, kolektyvo formavimo, pasitikėjimo, dialogų improvizacijos, įtampos panaikinimo žaidimus-pratimus.

Antroje dalyje vyksta vertybių išsiaiškinimas, pasitelkiant teiginius įvairiomis temomis (pvz. mokytojai negali padėti mokiniams, jei jie turi problemų namuose). Vieni sutinka su sakomais teiginiais, kiti juos neigia, dar kiti abejoja. Siekiant kuo geriau išsiaiškinti užsiėmimų dalyvių nuomonę, vyksta diskusijos, išsakomos ir išgirstamos įvairios nuomonės. Šio proceso metu vyksta labai svarbus Forumo teatro ir apskritai – Engiamųjų teatro – reiškinys – bendravimas.

Trečiojoje užsiėmimų dalyje moderatorius kartu su dalyviais, pasitelkę į pagalbą anketinį problemų tyrimą, analizuoja ir aptariam visuomenei aktualias problemas bei gilina į įvairias gyvenimiškas situacijas, išklauso kiekvieno dalyvio asmeninius patyrimus.

Aptarus įvairias situacijas, bandoma jas suvaidinti scenoje, situacijoje siekiama išskirti „engiamąjį“, „engėją“ ir „neutraliuosius asmenis“. Suvaidinamas situacijos konfliktas, išryškinantis „engėjo“ priespaudą.

Tada diskutuojama apie šią situaciją ir ieškoma problemų sprendimo būdų. Vėliau ši situacija vaidinama daug kartų tol, kol konfliktas sušvelnėja. Taip vyksta mokymasis, kurį galima išreikšti posakiu:

„aš žiūriu ir matau,
aš girdžiu ir žinau,
aš darau ir suprantu.“

Kuriant įvairias vaidybines gyvenimiškas situacijas, jas analizuojant, stengiamasi užsiėmime dalyvaujančių asmenų gyvenimus padaryti saugesnius ir prasmingesnius. Ugdomas gebėjimas būti tolerantiškesniems, pakantesniems, pilietiškai atsakingiems ne tik už save, bet ir už kitą.

Paskutinio užsiėmimo etapo metu per numatytą laiką sukuriama vaidybinis diskusijų spektaklis bendruomenei aktualiomis temomis. Jos scenoje iškeliamos į paviršių, pademonstruojamos bendruomenei ir apie jas garsiai su visais diskutuojama bei improvizuojama scenoje, ieškant problemų sprendimo būdų, siekiant pasirinktoje suvaidintoje situacijoje atsikratyti „engėjo“ ir „engiamojo“ vaidmenų.

III. JAUNIMO INICIATYVŲ PROJEKTAS „GYVENIMO VEIDRODIS“

Lietuvoje Forumo teatro metodas imtas taikyti jaunimas projektuose ir užsiėmimuose. Taip pat, žvelgiant iš Engiamųjų teatro pozicijos, jaunimas nevengia ir nematomojo (invisible) teatro metodo, kuris dar kitaip yra vadinamas socialinėmis intervencijomis. Šiame poskyryje pabandysiu trumpai apžvelgti kelias jaunimo iniciatyvas bei projektus, kuriuose buvo panaudoti Forumo teatro ar kiti Engiamųjų teatro metodai. Projektų atrankos principas – daugiausia informacijos internetinėje erdvėje ar metinėse organizacijų ataskaitose.

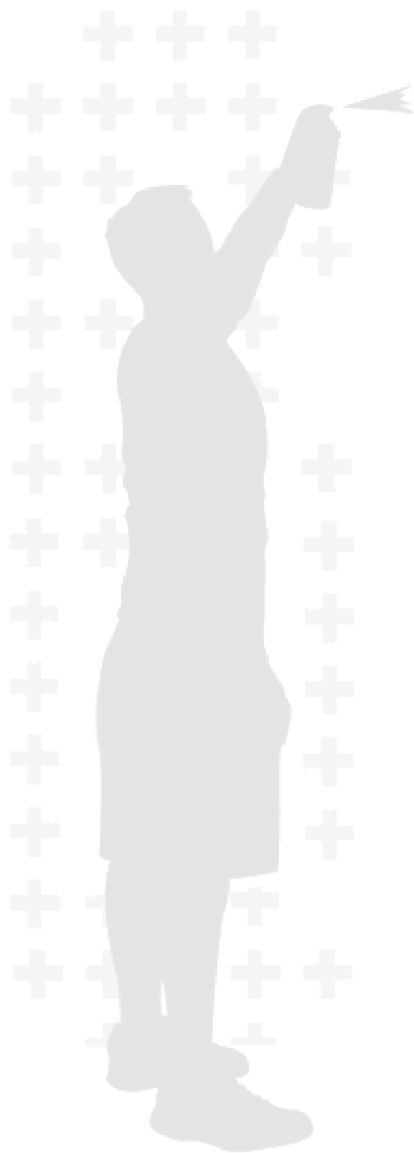
Iniciatyva remta Europos Sąjungos programos „Veiklus jaunimas“. Šio projekto pagrindinis tikslas buvo nematomojo teatro pagalba į paviršių iškelti opias visuomenės problemas bei, stebint aplinkinių reakcijas, išprovokuoti viešas diskusijas.

Projekto idėja kilo „Menų ir mokymo namų“ savanoriams – Forumo teatro aktoriams, kuriems, kaip jau minėta, Engiamųjų teatro metodologija yra gana artima. Partneriais tapti buvo pakviesti Vilniaus Universiteto teatro studija „Minimum“. Projekte sudalyvavo 21 jaunuolis, o jo metu buvo sukurtos ir surepetuotos 5 socialinės intervencijos neįgaliųjų diskriminacijos, stereotipinio mąstymo, skurdo bei socialinės atskirties, vandalizmo, visuomenės abejingo skurdo ir patyčių atvejais temomis.

Besiruošdami socialinėms intervencijoms, jaunieji aktoriai iš pradžių turėjo atrinkti labiausiai eskaluojamas bei opiausias visuomenės problemas ir pasiruošti įtaigiai jas suvaidinti viešose vietose. Buvo pasirinktos 5 problematinės situacijos: „Stereotipinis mąstymas“, „Vandalizmas ir abejingumas“, „Neįgaliųjų diskriminacija“, „Patyčios ir smurtas“ bei „Skurdas ir socialinė atskirtis“.

Projekto tikslas buvo pasiektas – į viešumą iškeltos opios problemos. Po intervencijų bei diskusijų buvo padaryta išvada, jog Lietuvos visuomenė yra neveiksni ir linkusi nesikišti į šalia jų vykstančias konfliktines situacijas.

Apžvelgus Lietuvos situaciją, galima teigti, jog informacijos sklaida, mokymai, jaunimo projektų metu demonstruojami metodai sparčiai įsisavinami įvairių organizacijų ir grupių. Taip yra todėl, kad Engiamųjų (arba socialinio terapinio) teatro įtaka emociniam žmogaus stabilumui yra neabejotina ir būtina. Daugelis pastebi, kad Lietuvoje pastaraisiais metais teatro ir dramos terapijos galimybėmis, kaip patrauklia, įtaigia, integruotą poveikį darančia kūrybine veikla, jau ima domėtis meno ir teatro pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai, papildomo ugdymo mokyklose specialistai. Pradedama suprasti, kad ir Lietuvoje būtina rengti specialistus, kurie žmogaus vidiniam pasauliui tobulinti mokėtų pasitelkti visus teatro ir dramos siūlomus elementus ir galimybes, gebėtų juos tikslingai taikyti kaip profesionalūs meno ir teatro pedagogai ar terapeutai.

Jaunimo projektų ir organizacijų veiklų ataskaitos, interviu raštu bei žodžiu:

1. Interviu su Maria Giovanna Italia, 2010 m. gegužės 1 d.
2. Lietuvos gyventojų apklausa, LVMSF: 2006.
3. VšĮ „Menų ir mokymo namai“ projektinės veiklos ataskaita.

Internetiniai šaltiniai:

1. Organizacijų, dirbančių pagal Engiamųjų teatro principą, internetinės svetainės.
2. „Formaat“ internetinis puslapis [Žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.formaat.org/inenglish/index.php>
3. VšĮ „Menų ir mokymo namai“ internetinis puslapis <http://www.forumoteatras.lt>
4. Tolomelli A., „Il Teatro educativo e l'utilizzo del Teatro dell'Oppresso nei contesti educativi in Svezia“ [Žiūrėta 2011 m. balandžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://rpd.cib.unibo.it/article/viewFile/1535/908>
5. ARCI Catania organizacijos internetinis puslapis [Žiūrėta 2011 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.arcicatania.org/cms/>
6. „Atviro rato“ teatro internetinė svetainė [Žiūrėta 2011 m. gegužės 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://atvirasratas.lt/ideja/>
7. „Giolli cooperativa sociale“ internetinis puslapis [Žiūrėta 2011 m. balandžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.giollcoop.it/index.php/en/about-us/53-la-storia/114-giollis-activities>
8. Imigrantai apie mus [Žiūrėta 2011 m. balandžio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.yourstorymystery.lt/apie>
9. Katrin Byréus internetinis puslapis [Žiūrėta 2011 m. gegužės 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.byreus.com/english.php>
10. „Krila“ internetinis puslapis [Žiūrėta 2011 m. balandžio 21 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.teatrodelloppresso.it/>
11. Socialinės intervencijos „Gyvenimo veidrodis“ – jaunimo iniciatyva ir provokacija [Žiūrėta 2011 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://fluxusministerija.lt/socialin%C4%97s-intervencijos-gyvenimo-veidrodis-jaunimo-iniciatyva-ir-provokacija.html>
12. Švedijos Forumo teatrų asociacijos internetinis puslapis [Žiūrėta 2011 m. gegužės 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.forumteater.se/PHP/index.php>
13. Tarptautinės Engiamųjų teatro asociacijos internetinis puslapis [Žiūrėta 2011 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.theatreoftheoppressed.org/en/index.php?nodeID=23>
14. Tarptautinės psichodramos konferencijos internetinis puslapis [Žiūrėta 2011 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.psichodrama.lt/moreno/index.php?page=apie-lpdd>
15. Teatro „VAT“ internetinis puslapis [Žiūrėta 2011 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vatteater.ee/en/foorumgrupp.html>

LITERATŪRA:

Knygos:

1. Barauna T., Motos Terue T., De Freire a Boal, Barselona: Ciudad Real, 2009.
2. Boal A., Legislative theatre: using performance to make politics, New York: Routledge, 1998.
3. Boal A., The rainbow of desire, London: Routledge, 1995.
4. Boal A., The theatre of the oppressed, New York: Theatre Communications Group, 1985.
5. Freire P., Kritinės sąmonės ugdymas, Vilnius: Tyto Alba, 2000.
6. Gigli A., Tolomelli A., Zanchettin A., Il teatro dell'oppresso in educazione, Roma: Carrocci, 2008.
7. Lietuva 1940 – 1990, sud. Anušauskas A., Kaunas: AB Spindulys, 2005.
8. Lietuvių kalbos žodynas, redaktorius Kruopas J., t. 2, Vilnius: Mintis, 1969.
9. Physical theatre, sud. Keefe J., Murray S., New York: Routledge, 2007.
10. Playing Boal, sud. Schutzman M., Cohen-Cruz J., London: Routledge, 1994.
11. Psichoanalizės terminų žodynelis, sud. Auchter I., Strauss L.V., Vilnius: Vaga, 2003.
12. Ramonaitė A., Postsovietinės Lietuvos politinė anatomija, Vilnius: Versus aureus, 2007.
13. Twentieth century theatre, sud. Drain R., London: Routledge, 1995.

Straipsniai:

1. Akstinavičiūtė I., Petraitytė D., „Lietuvių tautinės tapatybės simbolių komponentų konfigūracijos“// Filosofija.Sociologija, T. 18, Nr. 2, Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2007, p. 19.
2. Matthijssen R., „The Birth of the International Theatre of the Oppressed Organisation (ITO“)“// Under Pressure, Nr. 12, 2003, p. 13.
3. Shininà G., „Here we are. Social theatre and some other open questions about its developments“// The MIT Press, T. 48, 2004, p. 19.

Parengė:

Indrė Maršantaitė

Rimanta Vaičekonytė

